

Nr 35

Kungl. Maj:ts proposition till riksdagen angående organisation m. m. av försvarets rationaliseringsverksamhet; given Stockholms slott den 1 mars 1968.

Kungl. Maj:t vill härmed, under åberopande av bilagda utdrag av statsrådsprotokollet över försvarsärenden för denna dag, föreslå riksdagen att bifalla de förslag, om vilkas avlåtande till riksdagen föredragande departementschefen hemställt.

GUSTAF ADOLF

Sven Andersson

Propositionens huvudsakliga innehåll

På grundval av en inom försvarsdepartementet upprättad promemoria, som utgör en överarbetning av militära rationaliseringsutredningens betänkande, läggs i propositionen fram förslag om organisation m. m. av försvarets rationaliseringsverksamhet. Förslagen innebär att statskontorets militära enhet upphör vid utgången av juni 1968 och ersätts av ett centralt verk, försvarets rationaliseringsinstitut. Institutet skall inom försvarsdepartementets verksamhetsområde i första hand medverka i strukturrationaliseringsarbetet. Beträffande den interna rationaliseringsverksamheten vid övriga myndigheter under fjärde huvudtiteln föreslås institutet få i huvudsak samordnande, planläggande och rådgivande uppgifter.

För rationaliseringsinstitutets verksamhet begärs för budgetåret 1968/69 ett anslag av 5 milj. kr.

Utdrag av protokollet över försvarsärenden, hållet inför Hans Maj:t Konungen i statsrådet på Stockholms slott den 1 mars 1968.

Närvarande:

Statsministern ERLANDER, ministern för utrikes ärendena NILSSON, statsråden STRÄNG, ANDERSSON, LANGE, KLING, JOHANSSON, ASPLING, SVEN-ERIC NILSSON, LUNDKVIST, GUSTAFSSON, MYRDAL, ODHNOFF, WICKMAN, MOBERG.

Chefen för försvarsdepartementet, statsrådet Andersson, anmäler efter gemensam beredning med statsrådets övriga ledamöter fråga om *organisation m. m. av försvarets rationaliseringsverksamhet* och anför.

Militära rationaliseringsutredningen

Vid statsdepartementens omorganisation den 1 juli 1965 (prop. 1965: 65, SU 113, rskr 302) förstärktes försvarsdepartementets resurser för handläggning av ärenden rörande planerings- och rationaliseringsverksamhet inom det militära försvaret. För dessa uppgifter inrättades dels ett planerings- och budgetsekretariat, dels en delegation under ordförandeskap av chefen för försvarsdepartementet, planerings- och rationaliseringsdelegationen, för information om och diskussion av rationaliseringsfrågor och andra frågor som skall ingå i sekretariatets uppgifter. I prop. 1965: 65 uttalade jag min avsikt att låta utreda hur delegationens och sekretariatets arbete lämpligen borde samordnas med den rationaliseringsverksamhet m. m. som nu ankommer på statskontoret. Detta uppdrag anförtroddes åt en särskild utredning, militära rationaliseringsutredningen.

Militära rationaliseringsutredningen avlämnade den 21 december 1965 betänkande med förslag om rationaliseringsverksamheten i det militära försvaret (Stencil Fö 1965: 7). Utredningen utgick från att krigsmakten vid bedömande av frågan om organisation för rationaliseringsverksamheten borde betraktas som en enhet. Den underströk också det nära sambandet mellan rationaliseringsverksamhet och planeringsverksamhet samt framhöll vidare att varje myndighet i princip själv skall svara för sin rationaliseringsverksamhet. Myndigheterna borde därför ha resurser för ändamålet antingen i form av organisationsföredragande eller särskilda organ

för rationalisering. Centralt borde emellertid finnas resurser som kunde flyttas från myndighet till myndighet efter förändringar i behoven. Utredningen föreslog att en särskild myndighet, försvarets rationaliseringsnämnd, skulle inrättas som centralt militärt rationaliseringsorgan. Nämnden skulle utöver rationaliseringsverksamhet ha att svara för viss utbildning och statistik samt ekonomiska utredningar och analyser av delvis sakrevisionell karaktär. Rationaliseringsnämnden skulle ledas av en generaldirektör och föreslogs få en personalstyrka av 77 tjänstemän. Samtidigt förutsattes statskontorets militära enhet utgå ur organisationen. Vidare föreslogs att 20 tjänster för rationaliseringsverksamhet vid militära myndigheter skulle utgå.

Över militära rationaliseringsutredningens betänkande avgavs yttranden av överbefälhavaren, chefen för armén, chefen för marinen, chefen för flygvapnet, försvarets civilförvaltning, försvarets sjukvårdsstyrelse, fortifikationsförvaltningen, försvarets intendenturverk, arméförvaltningen, marinförvaltningen, flygförvaltningen, försvarets förvaltningsdirektion, försvarets forskningsanstalt, försvarets radioanstalt, försvarets fabriksstyrelse, civilförsvarsstyrelsen, överstyrelsen för ekonomisk försvarsberedskap, statskontoret, riksrevisionsverket, statistiska centralbyrån, 1964 års försvarskostnadsutredning och 1964 års tygförvaltningsutredning samt Statstjänstemännens Riksförbund (SR), Sveriges Akademikers Centralorganisation (SACO) och Tjänstemännens Centralorganisations statstjänstemanna-sektion (TCO-S).

Vid remissbehandlingen utsattes utredningens förslag i allmänhet för stark kritik. Remissinstanserna anslöt sig visserligen i regel till utredningens uppfattning att det behövs centralt sammanhållna resurser för rationaliseringsverksamheten i det militära försvaret. Det övervägande antalet remissinstanser ansåg emellertid att dessa centrala resurser borde ingå i statskontoret liksom de centrala resurserna för rationaliseringsverksamheten inom den civila statsförvaltningen. Flertalet remissinstanser avstyrkte därför utredningens förslag att inrätta en särskild rationaliseringsnämnd för försvaret. Åtskilliga remissinstanser gjorde också invändningar mot det sätt på vilket rationaliseringsorganets arbetsuppgifter angetts och mot de befogenheter som tillagts organet. Statskontoret ansåg att utredningens förslag inte i befintligt skick kunde läggas till grund för beslut att inrätta den föreslagna rationaliseringsnämnden. Verket hävdade att ett beslut måste föregås av överväganden som innefattade konsekvenserna i kompetens-, resurs- m. fl. avseenden både för statskontoret, det ifrågasatta militära rationaliseringsorganet och de enskilda militära myndigheterna.

Vid anmälan av utredningens förslag i prop. 1966: 110 (s. 93) uttalade jag, att jag ansåg det klarlagt att det behövs särskilda centralt sammanhållna resurser för rationaliseringsverksamhet inom det militära försvaret. Dessa resurser borde enligt min mening hållas åtskilda från de resurser

1* — *Bihang till riksdagens protokoll 1968. 1 saml. Nr 35*

som disponeras för statsförvaltningen i övrigt. Jag anslöt mig emellertid till remissinstansernas uppfattning att de centrala rationaliseringsresursernas organisatoriska ställning i förhållande till statskontoret och till militära myndigheter behövde undersökas ytterligare och att man åter borde överväga det totala resursbehovet för den militära rationaliseringsverksamheten och hur resurserna borde fördelas mellan ett centralt organ och de enskilda myndigheterna. Slutligen borde det ytterligare prövas om inte det militära rationaliseringsorganet kunde anslutas till befintlig myndighet inom försvarsdepartementets verksamhetsområde.

Av nyss angivna skäl var jag inte beredd att biträda förslaget om att organisera försvarets rationaliseringsnämnd utan anmälde min avsikt att låta göra vissa kompletterande utredningar med sikte på att förslag om erforderliga organisationsändringar skulle kunna föreläggas 1967 års riksdag. Enligt senare direktiv för dessa utredningar har tidpunkten för en omorganisation angetts till den 1 juli 1968.

Med anledning av mitt uttalande i prop. 1966: 110 fann riksdagen (SU 99, rskr 248) inte erforderligt att — såsom yrkats motionsledes — föreslå att en ny förutsättningslös utredning skulle tillsättas för att se över rationaliseringsverksamheten inom det militära försvaret.

1967 års förslag

De i prop. 1966: 110 förutskickade kompletterande utredningarna av frågan om organisation för den militära rationaliseringsverksamheten har nu gjorts inom försvarsdepartementet. Resultatet har redovisats i en promemoria angående rationaliseringsverksamheten inom försvaret (Stencil Fö 1967: 11).

Ledningen av rationaliseringsverksamheten

I promemorian diskuteras i ett inledande avsnitt ledningen av rationaliseringsverksamheten från principiella utgångspunkter. I anslutning därtill framhålls att frågan om principerna för arbetsfördelningen mellan Kungl. Maj:t och myndigheterna behandlades i samband med statsdepartementens omorganisation år 1965. Därvid angavs att den löpande förvaltningen i huvudsak bör vara en uppgift för myndigheterna, medan frågor om planering i stora drag och meddelande av viktigare riktlinjer bör beredas i departementen. Samtidigt angavs emellertid att arbetet med insamling av beslutsunderlag i huvudsak skall ske utanför departementen, vilket innebär att det väsentligen kommer att äga rum antingen i särskilda kommittéer och utredningar eller hos myndigheterna. Arbetsfördelningen kan enligt promemorian med andra ord beskrivas så att myndigheterna var och en inom sitt område svarar för att de resurser som ställs till förfogande används på ett effektivt sätt för att nå de mål som uppsatts för myndighetens verksamhet, medan det ankommer på Kungl. Maj:t att formulera målen och

avdela resurser på underlag som tas fram av myndigheter eller för uppgiften särskilt tillskapade organ som kommittéer eller utredningar.

Den nu beskrivna arbetsfördelningen återfinns enligt promemorian också i fråga om ledningen av rationaliseringsarbetet. Det är således en uppgift för varje myndighet att svara för sin interna rationalisering, vilket har kommit till uttryck i allmänna verksstadgans föreskrift om att verksamheten hos myndighet skall bedrivas så enkelt, snabbt och ekonomiskt som möjligt utan att säkerheten eftersätts. Myndighets uppgift att tillhandahålla underlag för Kungl. Maj:ts beslut anses göra det naturligt, att myndigheten kan och bör initiera undersökningar i syfte att på längre sikt begränsa resursåtgången eller förbättra resultaten av sin verksamhet. Kungl. Maj:ts ansvar för formulering av målsättningen för myndigheternas verksamhet och tilldelning av resurser anges emellertid medföra att ledningen av arbetet på att skaffa underlag för beslut om förändringar i dessa hänseenden ytterst ankommer på Kungl. Maj:t. Åtskillnad görs således mellan intern löpande rationalisering som leds av myndigheterna och sådan rationalisering som är inriktad på en omprövning av mål och resurser (strukturrationalisering) och leds av Kungl. Maj:t.

Med utgångspunkt i detta principiella resonemang diskuteras därefter frågan huruvida de organisatoriska förhållandena inom det militära försvaret, närmast då överbefälhavarens ansvar för långsiktsplaneringen, skulle föranleda att principerna tillämpade på det militära försvaret skulle resultera i en annan gränsdragning mellan Kungl. Maj:t och myndigheter inom försvaret än inom statsförvaltningen i övrigt. Att det har uppdragits åt överbefälhavaren att centralt under Kungl. Maj:t svara för långsiktsplaneringen inom krigsmakten kan enligt promemorian inte rimligen antas innebära att Kungl. Maj:t har avsett att till någon del överlåta ansvaret för ledning och prioritering av rationaliseringsverksamheten till underordnad myndighet. Som stöd för denna uppfattning framhålls att det i prop. 1961:109 angående ny organisation av krigsmaktens högsta ledning betonades att förslaget inte innebar någon förskjutning av befogenheter från Kungl. Maj:t till överbefälhavaren utan enbart från andra myndigheter inom krigsmakten till denne. Det anses därför rimligt att utgå från att någon praktisk skillnad mellan det militära försvaret och statsförvaltningen i övrigt i fråga om gränsdragningen mellan Kungl. Maj:t och myndigheter inte är aktuell. Det ansvar för långsiktsplaneringen som åvilar överbefälhavaren får därför anses avse samordning av det utredningsarbete och det datainsamlingsarbete som behövs för att bedöma mål och resurser för olika komponenter inom det militära försvaret, medan det ankommer på Kungl. Maj:t att ge direktiv för detta arbete, att värdera underlaget och att formulera mål och ta ställning i fråga om tilldelning av resurser. Sådana strukturrationaliseringsfrågors ekonomiska och politiska betydelse gör det enligt promemorian också uppenbart att den reella ledningen av arbetet måste utövas av det politiskt ansvariga organet, nämligen Kungl. Maj:t.

Arbetsuppgifter för ett centralt rationaliseringsorgan

Enligt militära rationaliseringsutredningens förslag begränsades arbetsområdet för det centrala rationaliseringsorganet till det militära försvaret. Utredningen hade övervägt om inte arbetsområdet borde omfatta också de delar av totalförsvaret som då föll utanför försvarsdepartementets verksamhetsområde, dvs. det ekonomiska försvaret, det psykologiska försvaret och civilförsvaret. Samordningen av planeringsverksamheten ansågs dock inte ha nått så långt att några mera påtagliga vinster kunde nås genom en samordnad rationaliseringsinsats.

De omständigheter som föranledde militära rationaliseringsutredningen att begränsa arbetsområdet för försvarets centrala rationaliseringsorgan till det militära försvaret föreligger enligt promemorian inte längre efter de förändringar i statsdepartementens ansvarsområden som har genomförts efter förslag i prop. 1967: 21 (SU 29, rskr 74). Även om ytterligare åtgärder hittills inte har vidtagits för att samordna planeringsverksamheten mellan totalförsvarets olika delar, får det förutsättas att överföringen av civilförsvaret och det psykologiska försvaret m. m. till försvarsdepartementets verksamhetsområde skall förbättra förutsättningarna för en samordnad planering. Detta bedöms leda till att förutsättningarna för vinster genom en samordnad rationaliseringsinsats blir gynnsammare. Det synes därför enligt promemorian naturligt att arbetsområdet för det centrala rationaliseringsorganet för försvaret sammanfaller med försvarsdepartementets ansvarsområde.

I sammanhanget finns det enligt promemorian anledning att ägna ytterligare uppmärksamhet åt frågan om samordning av rationaliseringsverksamheten inom totalförsvaret. Eftersom försvarsdepartementets ansvarsområde omfattar frågor om samordning inom totalförsvaret, anses det naturligt att till dessa samordningsfrågor räkna också samordning av rationaliseringsverksamheten inom totalförsvaret. Dit hör i första hand frågor om ändamålsenlig samverkan och arbetsfördelning mellan totalförsvarets myndigheter, t. ex. personal- och materielförsörjningsfrågorna. Det anses också kunna övervägas att låta det centrala rationaliseringsorganet biträda i arbetet att bygga upp informationssystem inom de totalförsvarsområden som ligger utanför det militära försvaret, civilförsvaret och det psykologiska försvaret.

En huvuduppgift för det centrala rationaliseringsorganet bör enligt promemorian vara att medverka i arbetet med strukturrationalisering av försvaret. I promemorian framhålls att Kungl. Maj:t i allmänhet lämnar uppdrag om utförande av bestämda strukturrationaliseringsuppgifter. Det centrala rationaliseringsorganet förutsätts emellertid ha en vidsträckt överblick över rationaliseringsgraden inom olika funktioner och därmed över behovet av rationaliseringsinsatser. Detta medför att det centrala rationaliseringsorganet bör kunna ta initiativ i strukturrationalise-

ringsfrågor. Det anses inte nödvändigt att organet därvid alltid utverkar Kungl. Maj:ts beslut om viss undersökning utan organet bör på egen hand — i samråd med berörda myndigheter — kunna besluta om att påbörja undersökning.

I promemorian framhålls vidare att ett centralt rationaliseringsorgan för försvaret vid sidan av uppgifter rörande strukturrationalisering måste ha uppgifter också i fråga om myndigheternas interna rationaliseringsarbete. Så har också förutsatts av militära rationaliseringsutredningen. Även om det primära ansvaret för rationaliseringsverksamheten ligger hos de enskilda myndigheterna, måste det centrala rationaliseringsorganet uppmärksammat följa utvecklingen och i mån av behov gripa in för att främja en utveckling i rationaliseringsfrämjande riktning. I det centrala organets uppgifter bör därför ingå att söka skapa sig en bild av effektivitetsutvecklingen hos olika myndigheter, t. ex. genom kontakter med organisationsföredragande och chefer för organisationsenheter hos olika myndigheter.

Som ett led i samordningen av rationaliseringsinsatserna föreslog militära rationaliseringsutredningen att det i det centrala rationaliseringsorganets uppgifter skulle ingå att göra upp underlag för en central plan för den militära rationaliseringsverksamheten, avsedd att fastställas av Kungl. Maj:t. Myndigheterna borde samtidigt enligt utredningen åläggas att till det centrala organet anmäla alla rationaliseringsprojekt av någon betydelse. Remissinstanserna hade i allmänhet inte något att invända mot en central planering av rationaliseringsverksamheten. Däremot vände man sig ganska allmänt mot den föreslagna anmälningsskyldigheten som ansågs innebära en centralisering av ansvar och befogenheter.

Beträffande samordningsfrågan framhålls i promemorian att det är en uppgift för Kungl. Maj:t att ange målen för rationaliseringsverksamheten inom försvaret, vilket kan ske bl. a. i de direktiv som lämnas i samband med att rationaliseringsorganet får i uppdrag att undersöka viss funktion eller visst område. På det centrala rationaliseringsorganet bör enligt promemorian ankomma att göra upp en plan för rationaliseringsverksamheten inom försvaret under förslagsvis en femårsperiod, varvid ingångsvärdena måste bli de av Kungl. Maj:t angivna målen, rationaliseringsorganets egen kännedom om rationaliseringsaktiviteten inom olika delar av organisationen och de resurser som antas stå till förfogande. För att göra upp planen måste rationaliseringsorganet ha kännedom om de aktiviteter som pågår inom myndigheterna. Det måste också vara värdefullt för rationaliseringsorganet att känna till myndigheternas bedömningar av angelägenheten i olika rationaliseringsprojekt. Det förutsätts därför att myndigheterna medverkar då planen görs upp både genom att lämna konkreta sakuppgifter om pågående aktiviteter och genom att bedöma angelägenheten eller lämpligheten av övervägda rationaliseringsprojekt. Ansvaret för att göra upp

2* — *Bihang till riksdagens protokoll 1968. 1 saml. Nr 35*

planen bör emellertid enligt promemorian odelat vila på det centrala rationaliseringsorganet. Förslag och värderingar i planen måste också ge uttryck för det centrala rationaliseringsorganets uppfattning. Vidare framhålls att lämpligheten av att Kungl. Maj:t fastställer planen naturligtvis kan sättas i fråga. Det centrala rationaliseringsorganet förutsätts emellertid ha skyldighet att sända in planen till chefen för försvarsdepartementet, som också bör informeras om mera betydelsefulla ändringar i planen. Det anses också naturligt att chefen för försvarsdepartementet låter planen bli föredragen och diskuterad i planerings- och rationaliseringsdelegationen.

Att lämna myndigheterna stöd och råd i rationaliseringsarbetet bör enligt promemorian också ingå i det centrala rationaliseringsorganets uppgifter. Detta kan ske genom att ställa personal till förfogande eller biträda vid anskaffning av konsulter och genom remiss- och rådgivningsverksamhet. Militära rationaliseringsutredningen förutsatte i detta sammanhang att det centrala rationaliseringsorganet borde kunna ge myndighet möjlighet att anlita utomstående expertis. Samtidigt uttalade utredningen att militär myndighet inte utan det centrala organets medgivande borde få disponera medel för sakkunniga, experter eller konsulter för rationaliseringsundersökningar. Dessa utredningens ställningstaganden mötte kraftiga invändningar från remissinstanserna. Enligt promemorian ligger det emellertid här nära till hands att göra jämförelser med andra typer av inköpsverksamhet, där målet är att bedriva verksamheten på ett affärsmässigt fördelaktigt sätt. Upphandlingen av konsulttjänster anses i princip inte skilja sig från annan upphandlingsverksamhet. Det framstår därför som naturligt att koncentrera verksamheten till det centrala rationaliseringsorganet, som rimligtvis bör äga den bästa överblicken över tillgången till olika slag av konsulter och dessas förmåga att utföra olika typer av undersökningar. För det centrala rationaliseringsorganet måste det också många gånger vara fråga om ett val mellan att tillhandahålla egen personal eller lämna förslag att anlita konsult. Detta anses tala för att försvarets myndigheter bör åläggas att samråda med det centrala rationaliseringsorganet innan beslut fattas om att anlita konsultföretag.

Av rådgivande funktioner angav militära rationaliseringsutredningen särskilt frågor rörande ADB och det kontorstekniska området. Vid remissbehandlingens pekade emellertid statskontoret på att dess militära enhet replierar på tillgänglig expertis inom andra enheter av statskontoret i fråga om serviceverksamhet på det kontorstekniska området, tryckeri- och blankettfrågor samt utvärderingsfrågor beträffande datamaskiner. I promemorian erinras här om att försvarets intendenturverk f. n. är centralt organ för krigsmakten i fråga om tryckeriverksamhet samt bok- och blankettärenden. En central rådgivande instans finns alltså redan inom den militära sektorn och behov av något ytterligare organ för dessa uppgifter anses inte föreligga. Rådgivningsverksamhet i fråga om tryckeri- (bok-) och blan-

kettärenden bör därför t. v. inte ingå i uppgifterna för det centrala rationaliseringsorganet för försvaret. Uppgifterna på det kontorstekniska området och i fråga om ADB anses däremot höra hemma hos ett centralt rationaliseringsorgan. Försvarets myndigheter bör således i alla sådana frågor kunna vända sig till det centrala rationaliseringsorganet. Hur arbets- och resursfördelning på detta område bör göras mellan statskontoret och det centrala rationaliseringsorganet för försvaret redovisas i det följande.

Rationaliseringsutredningen uttalade att det centrala rationaliseringsorganet bör kunna medverka vid överväganden rörande krigsorganisatoriska förändringar. Detta mötte på många håll invändningar vid remissbehandlingen, bl. a. från överbefälhavaren som hävdade att sådana uppgifter ligger klart utanför ett sådant organs kompetensområde. I denna del är det enligt promemorian viktigt att göra klart för sig, att det råder ett intimt samband mellan krigsorganisation och fredsorganisation. Det får förutsättas att det centrala rationaliseringsorganet har sakkunskap i frågor om hur krigsorganisationens krav påverkar fredsorganisationens utformning och omvänt. Denna sakkunskap bör utnyttjas vid utformning av både fredsorganisation och krigsorganisation. Det påpekas dock att organet varken i fråga om fredsorganisatoriska eller krigsorganisatoriska frågor har någon beslutanderätt. Huruvida det centrala rationaliseringsorganet skall medverka blir därför beroende av den värdering som görs av den myndighet — Kungl. Maj:t, överbefälhavaren eller försvarsgrenschef — som har att besluta. Bedöms organets medverkan vara av betydelse, är det enligt promemorian naturligt att den beslutande försäkrar sig härom, t. ex. genom att låta rationaliseringsorganet delta i utredningsarbetet eller genom att dess synpunkter inhämtas i samband med remiss.

I promemorian diskuteras därefter det centrala rationaliseringsorganets uppgifter på byggnadsområdet. Militära rationaliseringsutredningen föreslog i detta hänseende att rationaliseringsorganet bl. a. skulle granska byggnadsbehov och ge synpunkter på lämplig planlösning för tilltänkta byggnadsprojekt i fråga om såväl kasernbyggnader som befästningar, särskilt sådana som används också i fred. I uppgifterna borde vidare ingå att medverka i det s. k. generalplanarbetet. Flera remissinstanser, bland dem överbefälhavaren och försvarets civilförvaltning, gjorde invändningar mot utredningens förslag och uttalade att frågor om granskning av byggnadsbehov bör ligga utanför rationaliseringsorganets kompetens. Fortifikationsförvaltningen ansåg, att det centrala rationaliseringsorganet i huvudsak bör ha samma uppgifter som f. n. ankommer på statskontoret.

Enligt promemorian bör det inte komma i fråga att lägga statskontorets nuvarande uppgifter på någon annan myndighet inom försvaret än det centrala rationaliseringsorganet. Uppgifterna bör samtidigt breddas något genom att ökad uppmärksamhet ägnas åt att beakta hur långsiktiga förändringar i organisationsstrukturen kan inverka på byggnadsbehoven och

förutsättningarna att tillgodose dem. Rationaliseringsorganets medverkan anses normalt böra begränsas till större byggnadsföretag, t. ex. sådana där totalkostnaderna beräknas överstiga 5 milj. kr. I övrigt bör organet repliera på fortifikationsförvaltningen.

Att ett centralt rationaliseringsorgan bör ha uppgifter i fråga om utbildning av personal inom rationaliseringsområdet mötte inte några invändningar vid remissbehandlingen av militära rationaliseringsutredningens förslag. Enligt promemorian bör rationaliseringsorganet vara sammanhållande i sådana frågor. Vid behov bör rationaliseringsorganet också kunna anordna kurser inom rationaliseringsområdet i ämnen som är speciella för försvaret.

Att ta fram statistik som underlag för att bedöma effektiviteten i det militära försvaret borde enligt militära rationaliseringsutredningen vara en av rationaliseringsorganets uppgifter. Statistiska centralbyrån förutsatte i sitt yttrande bl. a. att denna statistik skulle utformas i samråd med centralbyrån. Detta är enligt promemorian självklart med hänsyn till centralbyråns samordnande uppgifter på detta område. Den statistiska verksamheten skall enligt förslaget syfta till att få fram effektivitets- och produktivitetmått på grundval av ett material som belyser insatser och resultat.

Enligt militära rationaliseringsutredningen skulle det centrala rationaliseringsorganet också ha till uppgift att utföra kontrollanalys och annan delvis sakrevisionell verksamhet. Förslaget tillstyrktes inte av någon remissinstans. I promemorian framhålls att den nuvarande organisationen av den statliga centrala rationaliserings- och revisionsverksamheten bygger på att det finns ett starkt samband mellan den kamerala revisionen och den sakrevisionella verksamheten. På grund härav anses ett centralt rationaliseringsorgan för försvaret inte böra ha några sakrevisionella uppgifter. Samtidigt framhålls dock att gränsen mellan rationaliseringsverksamhet och sakrevisionell verksamhet i viss mån är flytande. Om de båda slagen av verksamhet kommer att åvila skilda myndigheter, blir det därför enligt promemorian en uppgift för Kungl. Maj:t att i konkreta fall pröva vilken myndighet som bör utföra viss undersökning.

Organisationsalternativ

I promemorian erinras i detta sammanhang inledningsvis om att ett av syftena med den kompletterande utredningen har varit att närmare undersöka förutsättningarna för att anknyta ett militärt rationaliseringsorgan till någon befintlig myndighet inom försvarsdepartementets område. En utgångspunkt vid diskussion av alternativa organisatoriska anknytningar för rationaliseringsorganet bör enligt promemorian vara, att det skall finnas ett visst funktionellt samband mellan rationaliseringsverksamheten och övriga uppgifter för den myndighet till vilken anslutning ifrågasätts. Om

det finns ett sådant samband, uppstår emellertid också vissa problem i fråga om samordningen mellan den aktuella myndighetens verksamhet och det centrala rationaliseringsorganets uppgifter. Anslutningen till annan myndighet bör göras på sådant sätt att lösningen av dessa samordningsproblem underlättas och kan ske i huvudsak internt inom myndigheten.

Vid diskussionen av tänkbara alternativ avvisas först den av militära rationaliseringsutredningen antydda möjligheten att knyta det centrala rationaliseringsorganet till överbefälhavaren. Sambandet mellan rationalisering och planering sägs visserligen kunna tala för en sådan lösning, men då det samtidigt måste anses vara ett bestämt krav att det centrala rationaliseringsorganet för försvaret är fristående i förhållande till den direkta militära ledningen, anses ett alternativ där dessa funktioner förs samman till försvarsstaben inte aktuellt. För detta talar enligt promemorian också att rationaliseringsorganets verksamhetsområde inte bör vara begränsat till det militära försvaret. Inte heller det av militära rationaliseringsutredningen framförda alternativet att knyta rationaliseringsorganet till försvarets forskningsanstalt anses förtjäna närmare övervägande. För slutligt övervägande redovisas fyra alternativ, där rationaliseringsorganet antingen

- a) organiseras som fristående myndighet,
- b) förs samman med befintliga organ för långsiktplanering och systemanalys eller
- c)—d) anknys till statskontoret resp. försvarets civilförvaltning.

Alternativet med fristående myndighet tillgodoser enligt promemorian bäst det behov av smidig kommunikation med Kungl. Maj:ts kansli som är nödvändig med hänsyn till rationaliseringsorganets uppgifter. Principiellt anses starka skäl kunna anföras för att organet skall ingå i försvarsdepartementet, men med gällande syn på statsdepartementens arbetsuppgifter bör ett organ med förut angivna uppgifter placeras utanför departementsorganisationen. Bara frågor om rationaliseringsverksamhetens planering och ledning i stort bör nämligen ankomma på departementet, medan utförandet och den omedelbara ledningen av rationaliseringsverksamheten bör ligga på en myndighet utanför departementet.

I samband med remissbehandlingen av militära rationaliseringsutredningens betänkande tog några myndigheter upp frågan om att inrätta en särskild styrelse för den föreslagna rationaliseringsnämnden. Med anledning därav framhålls i promemorian att inrättandet av någon form av styrelse för försvarets centrala rationaliseringsorgan måste framstå som en dubbelorganisation med hänsyn till de uppgifter som ankommer på försvarsdepartementets planerings- och rationaliseringsdelegation. Önskemål om vidgad insyn från det allmänna i försvarets planerings- och rationaliseringsverksamhet bör i stället kunna tillgodoses genom att öka utplanerings- och rationaliseringsdelegationen.

Enligt alternativ b) skulle det centrala rationaliseringsorganet fö-

ras samman med nuvarande enheter för långsiktplanering och systemanalys till en myndighet, som är direkt underställd Kungl. Maj:t. Långsiktplaneringen och systemanalysarbetet utmärks emellertid i dag av en decentraliserad ansvarsfördelning och en lösning enligt detta alternativ skulle därför medföra stora ingrepp i nuvarande organisation för försvarsstaben, försvarsgrensstaberna, civilförsvarsstyrelsen och försvarets forskningsanstalt. Alternativet anges dessutom förutsätta att överbefälhavarens nuvarande ansvar för långsiktplaneringen upphör och innebär därmed ett sådant avsteg från de principer som har varit ledande vid utformningen av det militära försvarets nuvarande ledningsorganisation, att en eventuell lösning efter dessa riktlinjer anses böra övervägas ytterligare i ett vidare sammanhang.

En anknytning till statskontoret ter sig enligt promemorian naturlig, om man fäster avgörande betydelse vid sambandet mellan rationaliseringsverksamhet inom försvaret och inom statsförvaltningen i övrigt. Innan man tar ställning till om rationaliseringsorganet för försvaret bör anslutas till statskontoret eller inte anses det emellertid böra prövas om en sådan lösning kan förenas med krav på att ledningen av rationaliseringsarbetet bör utövas av Kungl. Maj:t i försvarsdepartementet. Man måste också åstadkomma den nödvändiga koordineringen mellan rationaliseringsverksamheten och annan planeringsverksamhet samt säkerställa att resurser för planerings- och rationaliseringsverksamheten fortlöpande vägs mot varandra och mot vad som satsas på andra områden inom försvaret. Om det befinnas möjligt att åstadkomma en organisation som tillgodoser dessa krav återstår slutligen att jämföra denna organisation med andra lösningar där andra samordningsbehov har prioriterats.

Alternativet med anknytning till statskontoret anses kunna utformas efter följande huvudlinjer. Rationaliseringsverksamheten för försvaret koncentreras i princip till en särskild enhet inom statskontoret. All verksamhet som rör försvaret behöver dock inte koncentreras till denna enhet utan enheten bör, som fallet f. n. är med statskontorets militära enhet, i viss omfattning kunna repliera på expertis inom andra enheter av statskontoret. All verksamhet som enligt föregående avsnitt bör skötas av det centrala rationaliseringsorganet för försvaret förutsätts dock bli sammanförd till försvarsenheten. För denna enhet bör göras upp en särskild budget, som är skild från statskontorets budget i övrigt. Verksamheten bör finansieras från ett särskilt anslag under fjärde huvudtiteln. Från detta anslag bör betalas kostnaderna för sådan rationaliseringsverksamhet inom försvaret som inte ombesörjs av personal på de enskilda myndigheternas avlönings- och omkostnadsanslag eller sakanslag för annan verksamhet.

Vilken befattning statskontorets styrelse skall ha med verksamheten inom försvarsenheten kräver enligt promemorian särskilda överväganden. Lämpligast anses vara att från styrelsens ämbetsbefattning ta undan vissa

frågor som uteslutande avser försvarets verksamhet, bl. a. ärenden om förslag till anslagsframställning och andra viktigare ekonomiska frågor avseende försvarsverksamheten, förslag till plan för rationaliseringsverksamheten inom försvaret samt rationaliseringsundersökningar som uteslutande avser försvaret. Styrelsens befattning med rationaliseringsorganet för försvaret skulle därmed i huvudsak begränsas till personalärenden och frågor om samordning av rationaliseringsverksamhet inom försvaret med annan sådan verksamhet.

En anknytning till försvarets civilförvaltning nämndes av militära rationaliseringsutredningen som ett alternativ för inplacering av ett centralt militärt rationaliseringsorgan. Utredningen kom emellertid till den slutsatsen att denna lösning inte borde väljas, och vid remissbehandlingen kommenterades detta alternativ inte av någon remissinstans.

Alternativet med anknytning till civilförvaltningen bygger enligt promemorian på att det finns ett bestämt samband mellan ekonomifunktion, rationalisering och revision och att fördelar kan vinnas genom att föra samman den centrala ledningen av dessa funktioner inom försvaret under en gemensam chef. Civilförvaltningens ombildning till ett centralt ekonomi-, rationaliserings- och revisionsorgan för försvaret kan enligt promemorian tänkas ske efter i huvudsak följande riktlinjer.

Som centralt rationaliseringsorgan bör civilförvaltningen ha de uppgifter som har angetts i det föregående. Dessa bör handläggas på en särskild enhet inom förvaltningen. Uppgifterna som centralt ekonomi- och revisionsorgan för försvaret kan delvis ses som en vidareutveckling och anpassning till ändrade förhållanden av civilförvaltningens nuvarande uppgifter på kamerateal- och revisionsområdet. Den närmare innebörden kan f. n. inte preciseras utan ytterligare utredning — bl. a. bör resultaten av 1964 års försvarskostnadsutredning avvaktas — men preliminärt bör man kunna anta att ekonomi- och revisionsärenden bör hänföras till var sin enhet. Vissa skäl anses vidare kunna anföras för att på längre sikt knyta vissa uppgifter som centralt förhandlingsorgan för försvaret till civilförvaltningen. Å andra sidan finns skäl som talar för att sådana ärenden tillsammans med andra personalärenden för försvaret bör föras samman till en central personalmyndighet.

Civilförvaltningens serviceverksamhet i fråga om avlöningsuträkning och avlöningsutbetalning samt på dataområdet bör enligt promemorian på sikt föras till en särskild, i kostnadshänseende självbärande enhet, som kan läggas utanför verkets organisation. Förvaltningens uppgifter på patentområdet och i rättsliga frågor har i betydande utsträckning anknytning till de tygmaterieförvaltande verken. Om dessa förs samman till ett gemensamt materielverk, bör också huvuddelen av civilförvaltningens nuvarande juridiska byrå föras över till detta verk. En ombildad försvarets civilför-

valtning skulle sålunda komma att omfatta -- förutom organ för egen administration — enheter för rationalisering, ekonomiledning och revision och, i varje fall på kort sikt, vissa personalärenden. Civilförvaltningens uppgifter på dataserviceområdet m. m. samt huvuddelen av juridiska byråns uppgifter skulle föras över till andra myndigheter. På längre sikt kan det också vara lämpligt att från civilförvaltningen föra bort uppgifterna på personalområdet.

Om civilförvaltningen skall anförtros de uppgifter som nu har angetts bör verket ha en helt oberoende ställning gentemot de militära myndigheterna. Nuvarande direktiv- och anvisningsrätt för överbefälhavaren och försvarsgrenscheferna bör således försvinna. Om civilförvaltningens uppgifter koncentreras till ekonomifunktion, rationalisering och revision anses inte heller något sakligt motiv för en sådan direktiv- och anvisningsrätt föreligga.

Beträffande valet av organisationsalternativ konstateras som förut har antytts att alternativ b) — ett sammanförande av det centrala rationaliseringsorganet med vissa enheter i de centrala staberna m. m. — inte är lämpligt, eftersom det skulle innebära en principiell omläggning av den militära planeringsorganisationen. Efter att ha diskuterat de återstående alternativens för- och nackdelar i fråga om utnyttjandet av expertis och annan personal m. m. framhålls i promemorian, att det avgörande vid valet mellan alternativen bör vara hur man bäst kan säkerställa samverkan mellan rationaliseringsverksamheten och annan verksamhet inom försvaret, främst planeringsverksamheten. Detta anses utan tvekan ske om rationaliseringsorganet ingår i försvarets organisation och ställs under Kungl. Maj:t i försvarsdepartementet. Intern samverkan mellan rationalisering och annan verksamhet prioriteras således framför en integration med annan statlig rationaliseringsverksamhet. Vid alternativet anknytning till civilförvaltningen bedöms kommunikationen med ekonomifunktion och revision, som båda kan ge informationer för rationaliseringsöverbäganden, smidigast kunna tillgodoses. Alternativet fristående myndighet anses åter ge förutsättningar för en smidig samverkan mellan försvarsdepartementet och rationaliseringsorganet.

Beträffande valet mellan alternativen anknytning till försvarets civilförvaltning och fristående myndighet konstateras att den skisserade omvandlingen av civilförvaltningen innebär en väsentlig omorganisation. Det anses också nödvändigt att inför en sådan omorganisation precisera och konkretisera civilförvaltningens uppgifter på ekonomi- och revisionsområdet, vilket inte kan ske förrän resultaten av försvarskostnadsutredningens arbete föreligger. Också det pågående arbetet på att införa programbudget för försvarsdepartementets verksamhetsområde bedöms kunna inverka härvidlag. Ytterligare utredningsarbete erfordras också innan ställning kan tas till hur civilförvaltningens nuvarande uppgifter i fråga om personalärenden, dataservice, patentärenden m. m. bör handläggas i fortsättningen.

En anknytning till civilförvaltningen bör därför inte beslutas utan att det är klarlagt att civilförvaltningen verkligen kan organiseras om till en myndighet med bestämd inriktning på rationaliserings-, ekonomi- och revisionsfrågor. I detta läge återstår bara alternativet fristående myndighet.

Lösningen med fristående myndighet ger också enligt promemorian en god handlingsfrihet om man på längre sikt önskar integrera rationaliseringsverksamheten fastare med annan verksamhet, vare sig man vill sträva efter en förstärkt integrering med planeringsverksamheten (alternativ b) eller söka en fastare samordning med ekonomi- och revisionsuppgifterna i en ombildad försvarets civilförvaltning. Om man anser en sådan utveckling önskvärd, bedöms det som mindre lyckligt att som ett provisorium välja en fortsatt anknytning till statskontoret. Ett sådant provisorium skulle innebära fortsatt oklarhet om bl. a. det ekonomiska ansvaret för rationaliseringsverksamheten och ger också anledning att se pessimistiskt på möjligheterna att få en kvalitativt tillfredsställande rekrytering under provisorietiden.

Den lämpligaste lösningen är enligt promemorian att — i överensstämmelse med militära rationaliseringsutredningens förslag — organisera en särskild myndighet för den centrala rationaliseringsverksamheten inom försvaret. En sådan myndighet — förslagsvis benämnd försvarets rationaliseringsinstitut — bör organiseras fr. o. m. den 1 juli 1968. Vid samma tidpunkt bör statskontorets militära enhet utgå ur organisationen.

Kompetens- och resursfördelningsfrågor

Tillkomsten av ett från statskontoret åtskilt centralt rationaliseringsorgan för försvaret bör enligt promemorian inte inverka på statskontorets ställning som centralt rationaliseringsorgan för hela statsförvaltningen. I denna ställning ligger att verket skall följa rationaliseringsarbetet i stort, kunna ta initiativ i rationaliseringsfrämjande riktning beträffande all statlig verksamhet och ägna uppmärksamhet åt frågor om samordning mellan försvarssektorn och statsförvaltningen i övrigt. Möjligheter att följa utvecklingen inom försvaret får statskontoret enligt promemorian bl. a. genom att dess chef ingår i försvarsdepartementets planerings- och rationaliseringsdelegation. Ytterligare möjligheter att följa utvecklingen inom försvaret bereds statskontoret i samband med kontakter i samordningsfrågor samt genom att försvarets rationaliseringsinstitut, som närmare berörs i det följande, i vissa hänseenden bör repliera på expertis i statskontoret.

I promemorian behandlas därefter förhållandet mellan statskontoret och ett centralt rationaliseringsorgan för försvaret på vissa områden, där kompetens- och resursfördelningen enligt statskontorets yttrande över militära rationaliseringsutredningen borde preciseras närmare, innan den militära rationaliseringsverksamheten bryts ut från statskontoret.

Beträffande databehandlingsområdet erinras om att statskontoret i annat sammanhang har föreslagit att en datamaskinfond skall inrättas. I samband därmed har också angetts vilka uppgifter i fråga om anskaffning av ADB-utrustning som bör ankomma på statskontoret som centralt organ och vad som faller inom myndigheternas kompetensområde. Med utgångspunkt i att försvaret på rationaliseringsområdet betraktas som en myndighet, bör denna gränsdragning enligt promemorian kunna vara vägledande vid fördelning av uppgifter mellan statskontoret och försvarets rationaliseringsinstitut. Planläggning och samordning av utbyggnad av informationssystem för försvaret bör således ankomma på försvarets rationaliseringsinstitut. Detta bör också medverka vid systemutformning, beräkning av erforderlig datamaskinkapacitet och sammanställning av kravspecifikation. Utvärdering av ADB-system utifrån dessa kravspecifikationer och själva anskaffningen ankommer däremot på statskontoret. I åtskilliga fall finns dock skäl att delegera anskaffningen, varvid försvarets rationaliseringsinstitut bör svara för anskaffning av anläggningar för försvaret. Driften ankommer på de användande myndigheterna, men rationaliseringsinstitutet bör inom försvarssektorn verka för största möjliga samordning.

En kompetensfördelning efter dessa linjer innebär enligt promemorian att arbetsuppgifterna mellan statskontoret och försvarets rationaliseringsinstitut delas efter i stort sett samma grunder som nu gäller för statskontorets militära enhet och den dataadministrativa enheten.

Statskontorets verksamhet på utbildningsområdet påverkas enligt promemorian inte nämnvärt av att ett centralt rationaliseringsorgan för försvaret kommer till. En begränsning i verkets nuvarande uppgifter bedöms aktuell bara i den mån verket har engagerat sig i särskild utbildning för personal som tillhör försvarsväsendet. Försvarets personal förutsätts däremot — efter överenskommelse mellan myndigheterna och mot fastställd kursavgift e. d. — få delta i sådana kurser, som anordnas av statskontoret och inte är specialinriktade på viss del av statsförvaltningen. Någon uppdelning av statskontorets resurser på detta område anses inte aktuell.

Försvarets intendenturverk bör enligt promemorian t. v. behålla sina uppgifter i fråga om framställning av tryck och blanketter för det militära försvaret. På detta område bör också statskontorets uppgifter vara oförändrade. Förfrågningar från försvarets myndigheter om kontorsteknisk utrustning i övrigt bör göras hos rationaliseringsinstitutet. Någon förändring i statskontorets resurser bedöms inte vara aktuell.

Som tidigare har redovisats anses uppgifter i fråga om lokalplanering m. m. ingå som ett naturligt led i rationaliseringsverksamheten. Såväl försvarets rationaliseringsinstitut som statskontoret bör därför enligt promemorian ha resurser för detta ändamål. Eftersom flertalet byggnader för det militära försvaret och civilförsvaret sannolikt måste specialutformas med hänsyn till försvarsbehoven, bedöms försvarets rationaliseringsinstitut

bara i undantagsfall kunna repliera på statskontoret. Så bör emellertid ske t. ex. i fråga om lokaler för normala kontorsändamål. Omvänt bör statskontoret kunna anlita försvarets rationaliseringsinstitut för rådgivning t. ex. i fråga om lokaler för förråds- och lagerändamål samt skyddade anläggningar. En intim samverkan bör alltså äga rum mellan statskontoret och försvarets rationaliseringsinstitut på detta område. Denna samverkan bör också utsträckas till enheter inom affärsverken som har att fullgöra liknande uppgifter.

I detta sammanhang erinras slutligen om att resurser inom statskontorets militära enhet f. n. utnyttjas för uppgifter inom andra enheter av verket och att frågor om civilförsvaret m. m. ligger utanför den militära enheten. Det bedöms ofrånkomligt att dessa resurser delas om den militära verksamheten bryts ut från statskontoret. Vid en sådan uppdelning bör man i första hand knyta an till det läge som f. n. gäller.

Rationaliseringsorganets förhållande till övriga myndigheter utom försvaret kräver enligt promemorian inte några utförligare kommentarer. Den samverkan som bör äga rum med statistiska centralbyrån har berörts i det föregående och relationerna till riksrevisionsverket anses inte innebära några problem med den avgränsning som har föreslagits i fråga om rationaliseringsinstitutets uppgifter. Förhållandet mellan militära ekonomi- och revisionsorgan och riksrevisionsverket får enligt promemorian närmare preciseras i samband med försvarskostnadsutredningens och riksrevisionsverkets fortsatta utredningsarbete.

Beträffande kompetens- och resursfördelningen inom försvaret erinrade statskontoret i sitt yttrande över militära rationaliseringsutredningens betänkande om att krigsmakten enligt utredningens uttalande bör ses som en enhet. Detta borde enligt statskontorets uppfattning ha medfört att utredningen hade sökt uppskatta krigsmaktens totala behov av rationaliseringsresurser och analyserat konsekvenserna för de enskilda myndigheterna av de föreslagna indragningarna av tjänster.

I promemorian framhålls att kompetensfördelningen mellan försvarets rationaliseringsinstitut och övriga myndigheter bör vara given med den föreslagna avgränsningen av institutets uppgifter. Flertalet mera omfattande rationaliseringsundersökningar anses således komma att drivas på uppdrag av Kungl. Maj:t, medan det centrala organets uppgifter i övrigt väsentligen är planläggande och samordnande. Varje enskild myndighet har det odelade ansvaret för sin interna rationalisering, men institutet kan på begäran medverka i och stödja myndigheternas arbete. Slutligen kan institutet ta initiativ till rationaliseringsåtgärder eller rationaliseringsundersökningar.

En bedömning av det totala resursbehovet för rationalisering stöter enligt promemorian på åtskilliga svårigheter, bl. a. beroende på att behoven inte är objektivt mätbara utan alltid är avhängiga de mål som fixeras i

fråga om inriktning, omfattning och tid. Det bedöms dock finnas åtskilliga möjligheter att genom rationaliseringar begränsa resursförbrukningen inom det militära försvaret. Statsmakternas numera klart uttalade intentioner att begränsa takten i försvarsutgifternas ökning anses göra det än mer angeläget att driva rationaliseringen i accelererat tempo. Samtidigt pekas dock på svårigheten att skilja rationaliseringsverksamheten från annan verksamhet.

Även om det skulle vara möjligt att bestämma behovet av rationaliseringsresurser anses möjligheterna att tillgodose det vara begränsade, främst beroende på knappheten på specialutbildad och kvalificerad personal. För överskådlig tid bedöms därför omfattning och intensitet i rationaliseringsarbetet få bestämmas med hänsyn framför allt till möjligheterna att tillgodose personalbehoven. Den centrala organisationen bör mot bakgrund härav byggas ut försiktigt. I den mån de resultat som nås tyder på att ytterligare vinster finns att hämta genom förstärkning av rationaliseringsresurserna bör dessa successivt byggas ut. I första hand anses behoven av förstärkning med mera kvalificerad personal böra tillgodoses. Vid bedömning av rationaliseringsinstitutets resursbehov måste också beaktas att utrednings- och systemarbetet beträffande regionala och lokala militära myndigheter i långt större utsträckning än beträffande de centrala myndigheterna blir beroende av insatser från rationaliseringsinstitutet.

Av de centrala myndigheterna måste enligt promemorian krävas att de själva utför betydande delar av erforderligt utrednings- och systemarbete. Stöd bör visserligen kunna påräknas från rationaliseringsinstitutet men detta bör i första hand bara avse mera kvalificerade utrednings- och systemfrågor, rådgivning vid uppläggning av arbetet samt bevakning av samordningsaspekterna. När det gäller regionala och lokala myndigheter, där samma arbetsuppgifter och organisation i allmänhet återfinns hos ett stort antal likartat uppbyggda myndigheter, träder samordnings- och standardiserings-synpunkterna på ett annat sätt i förgrunden. Dessa förhållanden anses tala för att särskilda stabsorgan för rationaliseringsuppgifter bör finnas hos krigsmaktens centrala myndigheter. Dessa stabsorgan bör byggas upp för att utgöra en basorganisation för myndigheternas interna rationaliseringsarbete. Deras huvuduppgifter bör ligga på rådgivning till verkschefen, lednings- och samordningsuppgifter i fråga om det interna rationaliseringsarbetet samt samverkan med rationaliseringsinstitutet. Strävan bör vara att söka åstadkomma sådana organ utan att öka myndigheternas totala personalramar. För utrednings- och systemarbete bör myndigheterna i övrigt också söka ta i anspråk personal som inte ingår i de egentliga rationaliseringsenheterna. Rationaliseringsinstitutet föreslås få särskilda medel för att stimulera sådana åtgärder.

Regionala och lokala myndigheter bör enligt promemorian inte vara utrustade med särskilda organ för rationaliseringsuppgifter.

Beträffande civilförsvarsstyrelsens organisation förutsätts inte några ändringar med hänsyn till att den nyligen prövats av statsmakterna.

Organisationsförslag

I detta avsnitt tas till en början upp frågan om organisation för försvarets rationaliseringsinstitut. Därvid anføres inledningsvis bl. a. att personalstyrkan vid statskontorets militära enhet i november 1966 uppgick till 39 personer med följande fördelning:

- 5 organisationsdirektörer
- 5 militära konsulter och experter
- 11 byrådirektörer
- 13 byråingenjörer eller byråsekreterare samt
- 5 expeditivakter och biträden

I det angivna antalet har räknats in två tjänstemän som vid tillfället tjänstgjorde hos offentliga utredningar inom försvarsdepartementets verksamhetsområde och en tjänstledig befattningshavare. Däremot har hänsyn inte tagits till sådan personal som tjänstgjorde vid andra avdelningar inom statskontoret även om de formellt redovisats vid den militära enheten. Inte heller har två vid tillfället vakanta tjänster räknats in.

Beträffande försvarets rationaliseringsinstitut anføres att personalresurserna — som tidigare har nämnts — i första hand bör avvägas med hänsyn till de bedömda rekryteringsmöjligheterna under de närmaste åren. Organisationen bör enligt promemorian byggas ut försiktigt, varvid behoven av mera kvalificerad personal i första hand bör tillgodoses. Förstärkningen av rationaliseringsinstitutets resurser anses böra begränsas till tio tjänstemän av vilka två beräknas för uppgifter avseende civilförsvaret m. m. Förstärkningen av den mera kvalificerade personalen bör i viss mån kompenseras av minskningar i fråga om annan personal. För ledning av institutets administrativa verksamhet beräknas vidare en byrådirektör.

Med angivna utgångspunkter och på grundval av tidigare redovisade uppgifter för rationaliseringsinstitutet föreslås att följande personal beräknas för institutet:

- 1 överdirektör
- 1 avdelningschef
- 10 organisationsdirektörer
- 6 militära konsulter eller experter
- 24 utredningsmän
- 1 byrådirektör
- 6 assistenter och biträden

Arbetsfördelningen inom rationaliseringsinstitutet bör enligt promemorian bestämmas av överdirektören, som ensam bör svara för ledningen av

institutets verksamhet. Det bedöms vidare inte lämpligt att göra en bestämd organisatorisk uppdelning i avdelningar utan anses böra ankomma på överdirektören att med hänsyn till det aktuella arbetsläget fördela ledningen av viktigare utredningsuppdrag. Organisationen förutsätts således fortlöppande bli anpassad efter arbetsuppgifterna.

För militära konsulter och experter föreslås förordnandetjänster med beteckning Ar, Br eller Cr. Tjänsterna bör enligt promemorian lönegrads placeras så att det blir möjligt att anställa personal upp till överstes eller motsvarande tjänstegrad. Institutet bör emellertid — om så bedöms lämpligt — få utnyttja sådan tjänst för att mot arvode anställa pensionerad militär personal. Övriga tjänster föreslås som extra ordinarie. Lönegradsplaceringen förutsätts bli avpassad efter vad som gäller för personal på motsvarande nivåer i statskontoret.

Beträffande de interna rationaliseringsorganen hos försvarets myndigheter erinras i promemorian om att militära rationaliseringsutredningen redovisade en sammanställning över tjänster som hos vissa centrala försvarsmyndigheter under budgetåret 1965/66 huvudsakligen hade utnyttjats för att anställa rationaliseringsexpertis. Sammanställningen som avsåg läget i september 1965 upptog sammanlagt 114 tjänster i lönegrad A 15 eller högre. Av dessa var 102 avsedda enbart för ADB-uppgifter. Enligt vissa bedömanden disponerades dock bara ca 30 tjänster för reellt rationaliseringsarbete avseende ADB. Vid tidpunkten var 28 tjänster vakanta.

Enligt promemorian hade förhållandena vid dessa myndigheter inte undergått någon större förändring fram till oktober 1966, vilket framgår av följande tabell.

Myndighet	Tjänster		Vakanser
	totalt	därav för ADB	
Försvarsstaben	7	7	1
Arméstaben	14	14	2
Marinstaben	3	3	—
Flygstaben	1	1	1
Försvarets civilförvaltning	5	5	1
Fortifikationsförvaltningen	2	—	—
Försvarets intendenturverk	5	3	1
Försvarets sjukvårdsstyrelse	1	1	—
Arméförvaltningen	24	20	1
Marinförvaltningen	14	10	—
Flygförvaltningen	33½	32	5
Försvarets forskningsanstalt	2	1	—
Centrala värnpliktsbyrån	4	3	—
Summa	115½	100	12

I anslutning till tabellen anförs att innehavarna av tjänster för uppgifter vid sidan av ADB-arbetet disponeras för rationaliseringsarbete avseende administrativa servicefunktioner samt lokaldisposition o. d. I vad mån

innehavarna av tjänster för ADB-uppgifter har egentliga rationaliseringsuppgifter uppges endast kunna bedömas subjektivt och med betydande osäkerhet. Anledning anses knappast föreligga att räkna med att antalet tjänstemän för sådana uppgifter är högre än som angavs av militära rationaliseringsutredningen. Vidare påpekas att resurserna — som framgår av sammanställningen — är relativt ojämnt fördelade mellan myndigheterna. Av de tjänster som redovisas för försvarsstaben är fyra tillfälligt inrättade för en av Kungl. Maj:t anbefalld utredning om ADB i krig m. m.

Som förut har redovisats anses särskilda stabsorgan för den interna rationaliseringen bära finnas hos krigsmaktens centrala staber och förvaltningsmyndigheter. Omfattningen av dessa interna rationaliseringsorgan bör anpassas så att de kan utgöra en basorganisation för myndigheternas interna rationaliseringsarbete. Med denna utgångspunkt föreligger enligt promemorian otvivelaktigt behov av att förstärka resurserna, framför allt i kvalitativt hänseende, hos vissa myndigheter. Eftersom det emellertid samtidigt har förutsatts att det centrala rationaliseringsorganet bör prioriteras vid uppbyggnad av rationaliseringsorganisationen och att myndigheternas behov i första hand bör tillgodoses inom befintliga personalramar, föreslås försvarets rationaliseringsinstitut få i uppdrag att i samråd med berörda myndigheter snarast göra upp förslag till ledningsorganisation för intern rationalisering i försvarsstaben, försvarsgrensstaberna, försvarets sjukvårdsstyrelse, försvarets intendenturverk — i den mån detta verk inte integrerats i försvarets materielverk — och fortifikationsförvaltningen. Det anses rimligt att man vid denna prövning på samma sätt som vid arbetet med organisation av försvarets materielverk utgår från att personalbehoven bör tillgodoses inom en i princip oförändrad personalram.

I promemorian erinras i anslutning härtill om att behovet av interna rationaliseringsresurser i det försvarets materielverk som avses träda i verksamhet under år 1968 enligt Kungl. Maj:ts uppdrag prövas av ordföranden i försvarets förvaltningsdirektion. Frågan om organisationen vid nuvarande centrala värnpliktsbyrån förutsätts komma att prövas på grundval av det förslag som 1964 års inskrivnings- och personalredovisningsutredning har lagt fram om krigsmaktens personalförvaltning.

I avvaktan på den förordade prövningen av vissa myndigheters interna rationaliseringsorganisation anses det nödvändigt med provisoriska förstärkningsåtgärder för att snabbt kunna komma igång med eller intensifiera angeläget internt organisations- och systemarbete. Sådana provisorier bör i första hand bli aktuella vid försvarsstaben, flygstaben och fortifikationsförvaltningen.

Kostnader m. m.

Enligt promemorian har utgifterna för statskontorets militära enhet budgetåret 1967/68 i verkets interna budget tagits upp med 2 110 000 kr. med följande fördelning på olika ändamål.

	milj. kr.
Löner till tjänstemän	1,10
Expertis	0,50
Reseersättningar	0,11
Datamaskintid.....	0,40
Summa	2,11

Till detta belopp bör enligt promemorian läggas utgifter för expenser, sjukvård och lokaler om ca 300 000 kr. De samlade utgifterna för statskontorets militära enhet under sjunde huvudtiteln blir därigenom ca 2,4 milj. kr. Därutöver tillkommer ca 250 000 kr. för utgifter avseende civilförsvaret.

Det belopp som har tagits upp i statskontorets interna budget antas emellertid inte vara tillräckligt för att täcka samtliga beräknade utgifter under innevarande budgetår. Sålunda anses ytterligare 370 000 kr. behövas för konsultarvoden. Om utgifterna för reseersättningar och datamaskintid kan begränsas till budgeterade belopp, beräknas således utgifterna för statskontorets militära enhet för innevarande budgetår utgöra ca 2,8 milj. kr. (i 1966 års löneläge).

I kostnaderna för den militära rationaliseringsverksamheten ingår enligt promemorian också utgifterna under fjärde huvudtitelns anslag Rationaliseringsförsök. Av det för budgetåret 1966/67 anvisade anslaget på 2 milj. kr. togs enligt Kungl. Maj:ts beslut 500 000 kr. i anspråk för konsultarvoden inom statskontorets militära enhet. Vidare ställdes ett belopp av 500 000 kr. till förfogande för ytterligare undersökningar o. d. i anslutning till arbetet på organisation av ett för försvaret gemensamt materielverk, medan ytterligare knappt 500 000 kr. anvisades ett antal militära myndigheter för olika prioriterade rationaliseringsprojekt, främst avseende arbeten på utformning av informationssystem. Därvid förutsattes att utgifter för redovisningssystem för den centrala tygförvaltningen skulle bestridas från anslag till anskaffning eller underhåll av tygmateriel m. m.

Utgifterna för försvarets rationaliseringsinstitut beräknas komma att omfatta egen personal, externa konsulter m. m., reseersättningar m. m. och datamaskintid. Därtill kommer utgifter för övriga expenser, lokaler o. d. Utgifterna för den personal som tidigare har redovisats uppskattas i 1967 års löneläge till ca 2,8 milj. kr. Den angivna personalstaten bör enligt promemorian betraktas som en ram, vilken sammanlagt inte får överskridas. Institutet föreslås emellertid få frihet att ersätta tjänster i högre lönegrad med tjänster i lägre lönegrad. Det anses också böra vara institutet obetaget att med vakanthållande av tjänst utnyttja anvisade medel för att anlita konsulter, öka användningen av datamaskiner o. d.

För konsultarvoden m. m. beräknas ett belopp av 1 150 000 kr. Dessa medel bör enligt promemorian utom för konsulttjänster få anlitas för ersättningar till sådan personal vid försvarets myndigheter som inte är an-

ställd för rationaliseringsuppgifter men vid sidan av ordinarie arbetsuppgifter tas i anspråk för biträde vid rationaliseringsundersökningar. Enligt beslut av försvarets rationaliseringsinstitut föreslås till sådana tjänstemän kunna utges särskild ersättning enligt kommittékungörelsens normer för ledamot i kommitté. Som ytterligare förutsättning härför anses emellertid böra gälla att tjänstemannen fullgör sina ordinarie åligganden i normal omfattning utan att vikarie eller annan ersättare anlitas.

För datamaskintid beräknas 400 000 kr., för reseersättningar 200 000 kr. och för övriga expenser och lokaler 500 000 kr. Utgifterna för försvarets rationaliseringsinstitut kommer härigenom att uppgå till avrundat 5,0 milj. kr. Detta belopp anges i huvudsak svara mot utgifterna för innevarande budgetår för statskontorets militära enhet samt utgifterna under anslaget Rationaliseringsförsök uppräknade med hänsyn till löne- och prisförändringar. Av beloppet motsvarar ca 2,6 milj. kr. jämte löne- och prisstegringar utgifter som f. n. bestrids från anslag under sjunde huvudtiteln.

Medel för försvarets rationaliseringsinstitut och medel för annan av Kungl. Maj:t i försvarsdepartementet ledd rationaliseringsverksamhet bör enligt promemorian ställas till förfogande som ett särskilt reservationsanslag, benämnt Rationaliseringsverksamhet. Detta bör för budgetåret 1968/69 tas upp med 5,0 milj. kr. För rationaliseringsverksamhet bör vidare kunna användas anslag för anskaffning eller underhåll av materiel o. d. under förutsättning att åtgärderna syftar till förbättringar i anskaffnings- eller underhållsprocessen. Myndighet som disponerar sådant anslag bör efter hänvändelse till rationaliseringsinstitutet kunna få biträde med rationaliseringsexpertis mot ersättning för institutets samtliga kostnader för egen personal eller externa konsulter.

I avvaktan på att rationaliseringsinstitutets lokalfrågor kan lösas mera långsiktigt förutsätts huvuddelen av lokalbehovet kunna täckas genom att ta i anspråk lokaler som f. n. disponeras av statskontorets militära enhet.

Yttrandena

Över 1967 års förslag har yttranden avgetts av överbefälhavaren, chefen för armén, chefen för marinen, chefen för flygvapnet, försvarets civilförvaltning, försvarets sjukvårdsstyrelse, fortifikationsförvaltningen, försvarets intendenturverk, arméförvaltningen, marinförvaltningen, flygförvaltningen, försvarets forskningsanstalt, försvarets radioanstalt, försvarets fabriksverk, civilförsvarsstyrelsen, statskontoret, statistiska centralbyrån, riksrevisionsverket, överstyrelsen för ekonomisk försvarsberedskap, 1964 års försvarskostnadsutredning, försvarets materielförvaltningsutredning 1966, TCO-S, SR, SACO som bifogat gemensamt yttrande av Sveriges Civilingenjörsförbund och Försvarets Civilmilitära Ingenjörers Förbund

samt Landsorganisationen i Sverige (LO) som bifogat yttrande av Försvarsverkens Civila Personals Förbund.

Förslaget att inrätta ett rationaliseringsinstitut för försvaret tillstyrks eller lämnas utan erinran av *försvarets civilförvaltning, fortifikationsförvaltningen, statskontoret, riksrevisionsverket, TCO-S* och *LO*. Som ett allmänt omdöme om den nya utredningen uttalar *statskontoret*, att flertalet av de kritiska synpunkter som verket framförde i sitt yttrande över militära rationaliseringsutredningen har beaktats. *Statskontoret* anser sig därför kunna tillstyrka förslaget om ett försvarets rationaliseringsinstitut. Också *försvarets civilförvaltning* finner att den nya utredningen har modifierat och klarlagt rationaliseringsutredningens förslag i de hänseenden där civilförvaltningen tidigare inte kunnat biträda förslagen. *Riksrevisionsverket* framhåller bl. a. att den väntade utvecklingen på rationaliseringsområdet inom såväl försvaret som den civila statsförvaltningen motiverar att resurserna för rationalisering inom försvaret organisatoriskt förläggas utanför *statskontoret*.

Försvarets fabriksverk intar en mellanställning. Enligt verket föreligger fortfarande inte några avgörande skäl som talar för ett centralt rationaliseringsorgan, men å andra sidan bedöms ett sådant organ under vissa förutsättningar inte behöva medföra några svårigheter att bedriva rationaliseringsarbetet.

Inrättandet av ett fristående rationaliseringsorgan avstyrks däremot av bl. a. *överbefälhavaren, försvarsgrenscheferna, försvarets sjukvårdsstyrelse, försvarets intendenturverk, försvarsgrensförvaltningarna, försvarets forskningsanstalt, försvarets radioanstalt, civilförsvarsstyrelsen, överstyrelsen för ekonomisk försvarsberedskap, försvarskostnadsutredningen, materieförvaltningsutredningen, SR* och *SACO*. Flera av de avstyrkande instanserna hänvisar till vad de tidigare har yttrat i remissvar över militära rationaliseringsutredningen och anför att den nya utredningen inte har gett dem anledning att ändra sina tidigare ställningstaganden. *Överbefälhavaren* anser bl. a. att utredningen med få undantag inte har beaktat vad remissinstanserna tidigare har anfört och att det nu framlagda förslaget är ofullständigt och otillfredsställande som underlag för beslut om ändrad central rationaliseringsorganisation. Han avstyrker därför bestämt ett fristående militärt rationaliseringsverk.

Med utgångspunkt i promemorians principiella resonemang diskuterar några remissmyndigheter ledningen av den militära rationaliseringsverksamheten. Man är därvid liksom i tidigare remissvar allmänt ense om rationaliseringsverksamhetens stora betydelse och vikten av att rationaliseringsresurserna hålls samman. *Statskontoret* vitsordar att ett samband finns mellan planering och rationalisering men anser sig inte kunna ge detta samband tillnärmelsevis samma tyngd som militära rationaliseringsutredningen på sin tid gjorde. Den nya utredningen anses

emellertid ha närmat sig statskontorets uppfattning och verket drar därför den slutsatsen att verksamheten sådan den nu föreslås kommer att få en mera renodlad rationaliseringsinriktning.

Överbefälhavaren anför bl. a. att rationaliseringen av verksamheten inom krigsmakten inte på något avgörande sätt skiljer sig från rationaliseringsverksamheten inom statsförvaltningen i övrigt och i princip inte heller inom annan företagsamhet. Krigsmakten bör därför liksom hittills själv i första hand känna ansvaret för rationaliseringsverksamheten, kunna bedriva den och ha möjlighet att på lämpligt sätt utnyttja »vinsterna». Det bör därvid enligt överbefälhavaren bl. a. med hänsyn till hans ansvar för långsiktsplaneringen och det operativa krigsförberedelsearbetet åvila honom att styra och vid behov prioritera rationaliseringsverksamheten inom krigsmakten. Överbefälhavaren framhåller samtidigt att det självfallet ankommer på Kungl. Maj:t att inrikta planering och rationalisering. Kungl. Maj:ts ledningsfunktioner som utövas genom försvarsdepartementet anses inte stå i något motsatsförhållande till utan tvärtom förutsätta att rationaliseringen inom krigsmakten betraktas som ett myndighetsintresse där överbefälhavaren under Kungl. Maj:t måste vara ledande och vid behov prioriterande. Om Kungl. Maj:ts nyligen förstärkta resurser för att samordna och leda planerings- och rationaliseringsverksamheten har visat sig otillräckliga, bör detta leda till att resurserna inom departementet förstärks och inte till att ett nytt verk inrättas med samordnande och i praktiken kanske styrande uppgifter. Ledningen av krigsmaktens långtidsplanering under Kungl. Maj:t utövas enligt statsmakternas beslut av överbefälhavaren med biträde av bl. a. de militära staberna, förvaltningarna och försvarets forskningsanstalt. Ett rationaliseringsorgan som är sidoordnat med och helt fristående från överbefälhavaren anses inte kunna åläggas uppgifter som enligt statsmakternas beslut skall åvila denne. Enligt överbefälhavaren överbetonas i promemorian på ett ensidigt sätt sambandet mellan planerings- och rationaliseringsverksamhet, medan ingenting anförs om t. ex. de operativa kravens utslagsgivande betydelse.

Synpunkter som delvis överensstämmer med dem som överbefälhavaren har framfört anförs av *chefen för armén*, *chefen för marinen* och *försvarets forskningsanstalt*. Dessa instanser betonar betydelsen bl. a. för det militära försvarets långsiktsplanering av att det råder klara och entydiga ansvarslinjer i fråga om den rationaliseringsverksamhet som hänger samman med omprövning av mål och resurser för de militära myndigheterna.

Chefen för armén framhåller i övrigt bl. a. att en klar nivåskillnad föreligger mellan krigsmaktens strukturrationalisering och övrig rationalisering. I det ena fallet är det en fråga om avvägning på politisk nivå och i det andra om planläggning, rationalisering och genomförande på myndighetsnivå. Det anges inte heller vara i överensstämmelse med grundtankarna i programbudgetarbetet att belasta den högsta beslutande instansen med

myndigheters interna rationalisering. Innan resultatet av pågående utredningar, bl. a. försvarskostnadsutredningen, föreligger och visst utvecklingsarbete med styr- och kontrollsystem har avslutats bör enligt arméchefen inga genomgripande förändringar vidtas i fråga om ansvarsförhållanden inom rationaliseringsområdet. Sedermera bör dock vid behov en förutsättningslös utredning av försvarets rationaliseringsorganisation kunna genomföras.

Försvarskostnadsutredningen utgår i sitt remissvar från att det bör vara en huvuduppgift för överbefälhavaren och övriga myndigheter inom krigsmakten att inom ramen för krigsmaktens målsättning och de resurser som ställs till förfogande av statsmakterna samt de riktlinjer som meddelas av chefen för försvarsdepartementet analysera olika alternativ för krigsmaktens organisation i syfte att uppnå högsta möjliga effekt i krigsorganisationen och effektivitet i fredsorganisationen. Enligt försvarskostnadsutredningen bör ett nytt ekonomisystem leda till att systemanalys och budgetering kan effektiviseras och bättre samordnas mellan departementet och överbefälhavaren och mellan överbefälhavaren och krigsmaktens myndigheter. I promemorian ges enligt försvarskostnadsutredningen en klargörande analys av skillnaden mellan den löpande rationaliseringsverksamhet som ingår som en naturlig del i myndigheternas verksamhet och den rationalisering som tar sikte på att pröva ändamålsenligheten i den bedrivna verksamheten, dvs. strukturrationalisering. Av dessa kan strukturrationaliseringen enligt försvarskostnadsutredningen beräknas ge vinster av större omfattning. Strukturrationaliseringen sägs vidare hänga nära samman med den planering som bl. a. i form av programbudgetering skall bedrivas i försvarsdepartementet, där planerings- och budgetsekreteriatet har till uppgift att bereda dessa långsiktiga frågor och därmed att medverka vid utformningen av en rationaliseringspolitik på detta område. Försvarskostnadsutredningen finner det därför naturligt att krav på ökade insatser tillgodoses genom en förstärkning av planerings- och budgetsekreteriatet. Ansvar för beredning av frågor i anslutning till strukturrationaliseringen kommer då att ligga i direkt anslutning till den beslutande instansen, Kungl. Maj:t. För en sådan lösning talar också att det inom departementet har skapats ett rådgivande organ för departementschefen, planerings- och rationaliseringsdelegationen.

Verksamhetsområdet för det föreslagna rationaliseringsorganet bör enligt *försvarets sjukvårdsstyrelse* omfatta de delar av totalförsvaret som faller inom försvarsdepartementets ansvarsområde. Enligt sjukvårdsstyrelsen är det nämligen i vissa avseenden av särskilt intresse inom styrelsens område att kravet på samordning inom totalförsvaret tillgodoses. *Chefen för flygvapnet* anför däremot att infogandet av den civila delen av totalförsvaret inom ett nytt centralt rationaliseringsorgans kompetensområde medför risk för brister i samordningen med den civila statsförvaltningen.

En rationaliseringsinsats för denna del av totalförsvaret genom statskontoret anses därför vara riktigare. *Civilförsvarsstyrelsen* hävdar att civilförsvaret, vars rationaliseringsförhållanden hittills på ett utmärkt sätt har skötts av statskontoret, i rationaliseringshänseende bör stå kvar under statskontorets civila del. Styrelsen anför också att civilförsvaret regionalt administreras av länsstyrelserna och att en utbrytning av civilförsvarssektionerna i rationaliseringshänseende ur länsstyrelserna är direkt olämplig. Inte heller bör civilförsvaret i rationaliseringshänseende delas mellan olika centrala organ.

De föreslagna arbetsuppgifterna för ett centralt rationaliseringsorgan tillstyrks i stort av *riksrevisionsverket*. Som tidigare har nämnts anser *statskontoret* och *försvaret civilförvaltning*, att den nya utredningen i allt väsentligt har beaktat den kritik som i detta hänseende framfördes mot rationaliseringsutredningens förslag. *Civilförvaltningen* finner dock uttalandena om planen för rationaliseringsarbetet något oklara, eftersom det inte framgår om planen skall fastställas av Kungl. Maj:t eller om det är fråga om en preliminär plan som chefen för försvarsdepartementet skall informeras om.

Överbefälhavaren anser att arbetsuppgifterna inte har formulerats på ett helt klarläggande sätt. Uppgifterna anges bli väsentligt utökade i förhållande till dem som nu åvilar statskontoret och enligt överbefälhavarens bestämda uppfattning bör ett centralt rationaliseringsinstitut inte ha till uppgift att biträda Kungl. Maj:t i strukturrationaliseringsfrågor. Dess huvuduppgifter bör vara att dels utföra de rationaliseringsundersökningar som Kungl. Maj:t kan besluta om, dels biträda myndigheterna i deras rationaliseringsverksamhet. Organet anses vidare inte böra åläggas uppgifter i fråga om långsiktsplaneringen. Utredningens beskrivning av överbefälhavarens befattning med denna planering uppges för övrigt vara helt missvisande. Långsiktsplaneringen är nämligen inte decentraliserad utan leds av överbefälhavaren med biträde av i första hand försvarsstaben.

Chefen för marinen anser det riktigt att ett centralt rationaliseringsorgan bör kunna biträda med rationaliseringsarbetet när det gäller uppföljning, samordning och stöd. Initiativet bör emellertid komma från överbefälhavaren, försvarsgrenshefer och centrala förvaltningar i enlighet med det ansvar och de uppgifter som åvilar dessa myndigheter.

Beträffande förslaget att militär myndighet inte utan det centrala organets medgivande skall få disponera medel för sakkunniga, experter eller konsulter anför *chefen för flygvapnet*, att det inte utan vidare bör förutsättas att myndigheterna saknar erfarenhet på detta område. De bör därför själva få välja medel men lämnas erforderligt biträde när så påkallas.

Arméförvaltningen anför att rationaliseringsorganets funktioner och befogenheter inte tillräckligt klart har preciserats i fråga om huvuduppgifterna, och enligt *marinförvaltningen* kan de föreslagna arbetsuppgifterna

komma att göra onödigt intrång på myndigheternas nuvarande verksamhetsområden.

Enligt *försvarskostnadsutredningen* bör ett centralt rationaliseringsorgan inte ha som primär uppgift att medverka med analysverksamhet i den löpande planeringen. Rationaliseringsorganet bör i stället inrikta sin verksamhet på genomgripande organisations- och andra undersökningar, som kräver medverkan av specialister.

Beträffande valet av organisationsalternativ framhåller *försvarets civilförvaltning*, att de skäl som tidigare har ansetts tala för ett särskilt organ direkt under Kungl. Maj:t forfarande är bärande, i synnerhet som arbetsuppgifterna nu har renodlats i betydelsefulla hänseenden. Enligt *riksrevisionsverket* bör intern samverkan mellan rationalisering och annan verksamhet inom försvaret prioriteras framför en organisatorisk samverkan mellan civil och militär rationaliseringsverksamhet. Starka skäl anses tala för att rationaliseringsverksamheten förläggs till försvarets civilförvaltning. Eftersom detta alternativ av olika anledningar inte f. n. är aktuellt tillstyrker riksrevisionsverket ett fristående rationaliseringsinstitut. Verket framhåller emellertid angelägenheten av att frågan om försvarets civilförvaltnings ställning som centralt organ på berörda områden tas upp till förnyat övervägande vid lämplig tidpunkt.

De flesta av de remissinstanser som har avstyrkt förslaget att inrätta ett självständigt rationaliseringsinstitut avvisar också de organisationsalternativ som innebär att man knyter ett militärt rationaliseringsorgan till någon befintlig myndighet inom försvarsdepartementets område. I stället föreslår man i allmänhet att en särskild militär rationaliseringsfunktion, om den skall finnas, hålls samman inom statskontoret. Några instanser anför i sammanhanget att det skulle vara olämpligt att splittra nuvarande rationaliseringsresurer, bl. a. på grund av risken för bristande samordning. Från en del håll pekås också på statskontorets alltmer ökade engagemang under senare år i ADB-frågor som rör hela statsförvaltningen.

Ett antal myndigheter — bl. a. *överbefälhavaren*, *arméförvaltningen*, *civilförsvarsstyrelsen* och *överstyrelsen för ekonomisk försvarsberedskap* — anför att den militära rationaliseringsverksamheten inte är så särpräglad att den inte med fördel kan bedrivas av ett rationaliseringsorgan som är gemensamt för hela statsförvaltningen.

Chefen för armén anför bl. a. att det från politiskt håll ofta uttalade kravet på ökad civil kontroll över den militära verksamheten bestämt talar för ett opartiskt rationaliseringsorgan som inte är inordnat i försvarets egen organisation. Ett sådant organ anses inte hindra den nödvändiga integrationen mellan militär planeringsrationalisering och genomförandeverksamhet. Detta krav tillgodoses f. n. genom en sammanknytning av dessa funktioner inom de militära staberna och förvaltningarna. Alternativet med en fristående myndighet skulle enligt arméchefen göra denna sammanknyt-

ning omöjlig och är därför olämpligt. Inom statskontoret kan man däremot genom den militära enheten tillgodose att resurserna för rationaliseringsverksamheten inom försvaret hålls åtskilda från resurser som disponeras för rationaliseringsverksamhet inom statsförvaltningen i övrigt.

Chefen för flygvapnet anför att Kungl. Maj:ts ledning av den militära rationaliseringsverksamheten — i likhet med ledningen av övrig verksamhet inom försvaret — bör kunna säkerställas utan att en särskild rationaliseringsorganisation inrättas. Överbefälhavaren bör i samråd med statskontoret kunna göra upp en plan för den militära rationaliseringsverksamheten som efter behandling i planerings- och rationaliseringsdelegationen kan tjäna som underlag för bl. a. planerings- och budgetsekretariatets ledningsverksamhet. En sådan ordning medger enligt flygvapenchefen att Kungl. Maj:t utövar en fast ledning utan detaljarbete, samtidigt som överbefälhavaren tillförsäkras erforderligt inflytande och statskontoret får grund för en rationell insats av sina resurser. Med hänsyn till önskvärdheten av att rationaliseringsuppgifterna samordnas inom statsverket anses det vara naturligt att de löses av statskontoret. Statskontorets nuvarande organisation kan dock — sedan erfarenheter av arbetet på den militära enheten nu har vunnits — kanske erfordra viss översyn.

Även *marinförvaltningen* anser att det genom en plan för rationaliseringsverksamheten bör finnas möjlighet att leda samordningen av denna verksamhet. Utredningsuppdrag rörande strukturrationaliseringsfrågor med därtill hörande politiska och större ekonomiska värderingar, såväl inom som utom försvaret, bör också i fortsättningen lämnas åt särskilda kommittéer eller utredningar.

Materieförvaltningsutredningen hänvisar till att en utgångspunkt för den nya utredningen har varit att krigsmakten i rationaliseringshänseende betraktas som en enhet. Enligt materieförvaltningsutredningens uppfattning borde en konsekvens av detta konstaterande bli att ansvaret för rationaliseringsverksamheten åläggs överbefälhavaren, som har ansvar för samordning, långsiktplanering och det operativa krigsförberedelsearbetet inom krigsmakten, och inte ett nytt organ vid sidan om överbefälhavaren.

Beträffande kompetens- och resursfördelningen i förhållande till andra myndigheter inom statsförvaltningen ansluter sig *statskontoret* till de synpunkter som har förts fram på fördelningen mellan det centrala rationaliseringsorganet och övriga myndigheter inom försvaret. Statskontoret tillstyrker därför att rationaliseringsinstitutet får i uppdrag att göra upp förslag till ledningsorganisation för den interna rationaliseringsverksamheten vid försvarets myndigheter och att man i avvaktan härpå beslutar om provisoriska åtgärder vid försvarsstaben, flygstaben och fortifikationsförvaltningen. Den anvisade lösningen av frågorna om gränsdragning mellan statskontoret och institutet anses vara i stort sett tillfredsställande. Statskontoret framhåller i detta sammanhang att erforderlig sam-

verkan inte kan säkerställas enbart genom organisatoriska eller instruktionsmässigt reglerade anvisningar utan främst måste baseras på ett fackmässigt och förtroendefullt samarbete på olika nivåer inom de två myndigheterna. Statskontoret anför avslutningsvis att kvarstående eller senare uppkommande detaljproblem avseende kompetensuppdelningen mellan statskontoret och rationaliseringsinstitutet bör kunna lösas i samverkan.

Riksrevisionsverket godtar den föreslagna kompetensfördelningen mellan statskontoret och rationaliseringsinstitutet och understryker betydelsen av att ett nära och kontinuerligt samband upprätthålls mellan rationaliseringsorganen. Att så skall ske anses för övrigt givet med hänsyn till statskontorets ställning som centralt rationaliseringsorgan inom statsverksamheten. Erfarenheterna från denna samverkan bör enligt verket också kunna vara till nytta vid kommande överväganden om en ekonomifunktion med inslag av såväl planering som revision och rationalisering.

Statistiska centralbyrån erinrar om det goda samarbete i fråga om system- och programmeringsarbete, maskinella bearbetningar och utbildning som äger rum mellan dels verket och statskontoret, dels verkets datamaskincentral och olika enheter inom försvaret. Samarbete av samma slag anses kunna etableras med rationaliseringsinstitutet för försvaret, om detta kommer till stånd. I den mån institutets arbete med informationssystem för försvaret kommer att beröra verksamheter och förhållanden utanför det rent militära försvaret — exempelvis befolknings- eller arbetsmarknadsförhållanden eller uppgifter för den ekonomiska försvarsberedskapen — är det enligt centralbyrån väsentligt att kraven på samordning med annat statistikunderlag tillgodoses. Centralbyrån noterar att det i promemorian anses självklart att försvarets rationaliseringsorgan samråder med centralbyrån i fråga om statistikens utformning. Vad som uttalas i samband med förarbetena till en organisationsändring blir emellertid enligt centralbyrån lätt bortglömt, sedan den nya organisationen trätt i funktion, om inte uttalandet följs upp och hålls aktuellt. Verket upprepar därför ett tidigare förslag att det i institutets instruktion skrivs in att institutet skall ha samråd med centralbyrån i frågor som kan beröra statistikproduktion. Så har skett i instruktionen för centrala folkbokförings- och uppborädsnämnden (SFS 1964: 474, § 6).

För *materieförvaltningsutredningen* ter sig utredningens gränsdragning mellan statskontoret och rationaliseringsinstitutet oklar. Det förhållandet att statskontoret alltjämt skall vara centralt rationaliseringsorgan för hela statsförvaltningen anses kunna leda till onödigt omgång vid behandlingen av rationaliseringsärenden och till motsättningar mellan de två direkt under Kungl. Maj:t lydande rationaliseringsorganen. För de centrala försvarsmyndigheterna uppges det vara nödvändigt att veta dels inom vilken central rationaliseringsmyndighets ansvarsområde varje enskild fråga faller, dels var den högsta kompetensen för olika specialiteter inom rationalise-

ringsområdet finns företrädd. Uppgiftsfördelningen mellan rationaliseringsinstitutet och de enskilda myndigheterna har vidare enligt materieförvaltningsutredningen skisserats på ett sådant sätt, att det finns anledning att befara en överlappning av ansvarsområdena för t. ex. det framtida materielverket och rationaliseringsinstitutet. Materieförvaltningsutredningen har nämligen i sitt arbete funnit att ett gemensamt materielverk bör ha resurser för successiv rationalisering och smidig anpassning till förändrade inre och yttre förhållanden. För detta ändamål krävs enligt utredningens bedömning en stark rationaliseringsfunktion inom materielverket, vilket medför ett minskat behov att utnyttja statskontorets centrala rationaliseringsresurser. Beträffande rationalisering på regional och lokal nivå inom försvaret finner materieförvaltningsutredningen att ansvaret för t. ex. verkstads- och förrådssektorernas rationalisering måste åvila materielverket. Genom den föreslagna organisationen av materielverket anses förutsättningar ha skapats för detta.

Försvarets sjukvårdsstyrelse anför bl. a. att statskontoret torde komma att behålla sin ledande funktion avseende ADB-verksamhet inom civilsjukvården. Med hänsyn härtill anses det erforderligt att skapa ett samordningsorgan med statskontoret, om ett särskilt försvarets rationaliseringsinstitut inrättas.

Chefen för flygvapnet anför att behovet av en ökad militär statistikproduktion bör tillgodoses av de enskilda myndigheterna med hjälp av interna rationaliseringsresurser och i mån av behov med stöd av statistiska centralbyrån. Samordning förutsätts därvid göras av överbefälhavaren. Även förslaget att till rationaliseringsorganet överlämna den rådgivande verksamheten i fråga om val av kontorsmaskiner, utformning av blanketter o. d. för försvaret möter invändningar från chefen för flygvapnet.

Organisations- och kostnadsfrågorna föranleder bl. a. följande synpunkter.

Försvarets civilförvaltning, statskontoret och riksrevisionsverket föreslår att rationaliseringsorganet skall ledas av en styrelse. Mot argumentet att en styrelse skulle vara obehövlig med hänsyn till de uppgifter som ankommer på försvarsdepartementets planerings- och rationaliseringsdelegation, invänder *civilförvaltningen* att det är tänkbart att i fråga om rationaliseringsuppgifter ersätta delegationen med en styrelse för det föreslagna rationaliseringsinstitutet. Frågan om Kungl. Maj:t skall fastställa planen för rationaliseringsverksamheten eller ej anses då inte behöva uppkomma. *Civilförvaltningen* anför också att handläggningen av prioriteringsfrågorna och avvägningarna i samband därmed skulle kunna ske mycket smidigt genom en sådan anordning. *Statskontoret* framhåller angelägenheten av att det allmännas insyn främjas. Den nu föreslagna ändringen av organet jämfört med rationaliseringsutredningens förslag (från nämnd till institut) anges inte rubba statskontorets tidigare uppfattning i styrelsefrågan. *Riksrevi-*

sionsverket anför att skälen för att institutet bör ledas av en styrelse framstår dels inom beslutsprocessens område och dels mot bakgrunden av det väsentliga förhållandet, att en omfattande insyn bör ges i verksamheten vid institutet. Institutet kan förutsättas få ta ställning till åtskilliga kvalificerade frågor, där ofta stora investeringar av statsmedel sätts i fråga. Också i övrigt anses det kunna bli aktuellt med frågeställningar som bör be-lysas från de skilda utgångspunkter som företräds i en styrelse med repre-sentation från såväl fackmannahåll som skilda områden i det svenska samhället. En motsvarande mångsidig bedömning kan enligt riksrevisions-verket givetvis ofta ske inom planerings- och rationaliseringsdelegationen i försvarsdepartementet. Samtidigt finns det emellertid också områden där meningsutbytet bör ske i anslutning till överväganden inför beslut i kon-kreta sakfrågor och där planerings- och rationaliseringsdelegationen av konstitutionella skäl inte kan fungera. Riksrevisionsverket föreslår därför att i ledningen för försvarets rationaliseringsinstitut vid sidan av institutets chef skall stå en styrelse med representation från såväl fackmannahåll som lekmannasidan.

Överbefälhavaren anför att det undandrar sig hans bedömande hur stor personalorganisation som erfordras om statsmakterna skulle besluta att inrätta ett rationaliseringsinstitut. Överbefälhavaren förutsätter emeller-tid att de föreslagna 49 tjänsterna avser det slutliga behovet. Om antalet beräknats bara med hänsyn till rekryteringsmöjligheterna i ett inlednings-skede och det egentliga personalbehovet alltså är större, anses detta böra klart utsägas och kostnadsberäkningarna anpassas därefter.

Chefen för armén anför att det med hänsyn till de uppgifter som rationa-liseringsinstitutet förutsatts få komma att uppstå behov av militär exper-tis, något som också framgår av organisationsförslaget. Från armésynpunkt anses detta vara en klart otillfredsställande utveckling i rådande personal-situation.

Chefen för marinen delar uppfattningen att det föreligger ett behov att förstärka rationaliseringsresurserna hos vissa myndigheter. I anslagsfram-ställningarna för budgetåret 1968/69 har marinchefen redovisat behovet av en kvalitativ förstärkning och permanentning av ADB-detaljen i marin-stabens planeringsavdelning. Nödvändigheten att förstärka myndigheternas interna rationaliseringsresurser betonas också av bl. a. *chefen för flygvap-net, fortifikationsförvaltningen* och *försvarets fabriksverk*.

Enligt *arméförvaltningen* är den nuvarande organisationen av rationalise-ringsverksamheten inom försvaret i princip godtagbar även om tillgängliga resurser har befunnits otillräckliga, särskilt i fråga om myndigheternas interna rationaliseringsarbete. Med hänsyn till att arméförvaltningen — liksom övriga myndigheter inom försvaret — har ett betydande ansvar för den interna rationaliseringen anses det nödvändigt att verket förfogar över resurser för denna verksamhet. Då detta inte är fallet enligt den nu gäl-

lande organisationen, har arméförvaltningen för att kunna fullgöra sina åligganden tillsatt en särskild projektledning för rationaliseringsverksamheten. I denna ingår personal från verkets olika avdelningar och byråer. Denna form för rationaliseringsarbetet får emellertid enligt arméförvaltningen i viss mån ses som ett provisorium i avvaktan på de rationaliseringsresurser som ett gemensamt försvarets materielverk beräknas få.

För *försvarets fabriksverk* ter sig den anmälda kostnadsramen för själva organet inte avskräckande om den ses mot bakgrunden av uppgifternas omfattning och de möjligheter till kostnadsminskningar på lång sikt som verksamheten inom det centrala organet kan åstadkomma.

Civildövarstyrelsen biträder bedömningen att de planerade centrala rationaliseringsresurserna också bör innefatta civilförvarsexpertis, förslagsvis två befattningshavare.

Statskontoret framhåller att personalberäkningarna inte omfattar tjänster för betjäning av telefonväxel och för expeditionsvaktsgöromål. Inte heller har personal beräknats för bl. a. sådana uppgifter som f. n. fullgörs av serviceorgan inom statskontoret, t. ex. personalredovisning, avlöningsuträkning, budgetuppföljning, inköpsverksamhet, bibliotekstjänst och extern budtjänst. Statskontoret räknar vidare med att avvecklingen av dess militära enhet medför att statskontorets anslag kan minskas med 2 552 000 kr. och att sammanlagt 28 tjänster i personalförteckningen kan utgå. Verket delar också uppfattningen att man knappast kan räkna med att all den personal som sysselsätts med militärt rationaliseringsarbete inom statskontoret kan gå över till det föreslagna institutet. Det bedöms därför bli nödvändigt att skapa sådana övergångsanordningar att anpassningen av statskontorets personalorganisation till de ändrade förutsättningarna kan ske på ett naturligt sätt. Verket förutsätter att medel kommer att ställas till förfogande i erforderlig utsträckning under en övergångsperiod. Statskontoret framhåller slutligen att det praktiska genomförandet av organisationsändringarna i vad avser personalfrågor bör ske i nära samverkan med berörda personalorganisationer. Bl. a. måste frågan om vilka tjänstemän vid verket, som skall gå över till institutet, och formerna för överförandet bli föremål för överläggningar.

Försvarskostnadsutredningen framhåller särskilt att man vid det slutliga avgörandet bör ta hänsyn till att en utbyggnad av planerings- och ekonomifunktionen inom de militära myndigheterna måste anses absolut nödvändig, om full effekt skall vinnas av det av försvarskostnadsutredningen föreslagna ekonomisystemet. En riktig tillämpning av det förslag till ekonomisystem som utarbetats av försvarskostnadsutredningen kommer att ge myndigheterna på alla nivåer ett väsentligt starkare incitament till samt bättre underlag för rationaliseringsåtgärder. Hänsyn bör alltså tas till dels att ekonomiorgan byggs in i organisationen, dels att rationaliseringsinsatserna inom myndigheterna kommer att öka.

Departementschefen

Vid statsdepartementens omorganisation den 1 juli 1965 förstärktes försvarsdepartementets resurser för planerings- och rationaliseringsfrågor genom inrättandet av ett planerings- och budgetsekretariat. För information och diskussion av de ärenden som avsågs ingå i sekretariatets uppgifter inrättades vidare en planerings- och rationaliseringsdelegation under ordförandeskap av chefen för försvarsdepartementet. För att utreda hur delegationens och sekretariatets uppgifter borde samordnas med den rationaliseringsverksamhet som bedrivs av statskontoret tillkallade jag en särskild utredning, militära rationaliseringsutredningen.

Militära rationaliseringsutredningen föreslog i sitt betänkande bl. a. att statskontorets militära enhet skulle utgå och ersättas med ett centralt militärt rationaliseringsorgan, försvarets rationaliseringsnämnd. I nämndens uppgifter skulle förutom rationaliseringsverksamhet ingå viss utbildning och statistik samt ekonomiska utredningar och analyser av delvis sakrevisionell art.

Vid remissbehandlingen blev utredningens förslag starkt kritiserat. Statskontoret ansåg att förslaget inte i befintligt skick kunde läggas till grund för beslut i ämnet. Bl. a. erfordrades ytterligare överväganden beträffande kompetens- och resursfördelningen mellan statskontoret, de ifrågasatta militära rationaliseringsorganet och de enskilda militära myndigheterna. Flertalet övriga remissinstanser avstyrkte också förslaget om en särskild rationaliseringsnämnd för försvaret.

Vid anmälan av utredningens förslag i prop. 1966:110 (s. 93) var jag inte beredd att tillstyrka förslaget om att inrätta försvarets rationaliseringsnämnd utan anslöt mig till remissmyndigheternas uppfattning att de centrala rationaliseringsresursernas organisatoriska ställning i förhållande till statskontoret och de militära myndigheterna behövde undersökas ytterligare. Samtidigt borde det också prövas om inte det militära rationaliseringsorganet kunde anslutas till någon befintlig myndighet inom försvarsdepartementets verksamhetsområde. — Med anledning av detta uttalande avstod riksdagen (SU 99, rskr 248) från att föreslå en ny förutsättningslös utredning av frågan, vilket hade yrkats motionsledes.

De kompletterande utredningar som jag förutskickade i prop. 1966:110 har nu utförts inom försvarsdepartementet. Resultatet har redovisats i en promemoria angående rationaliseringsverksamheten inom försvaret.

I promemorian framhålls att arbetsområdet för ett centralt rationaliseringsorgan för försvaret bör omspänna försvarsdepartementets verksamhetsområde så som det har avgränsats den 1 mars 1967 (prop. 1967:21). Arbetsområdet bör alltså — till skillnad från militära rationaliseringsutredningens förslag — inte begränsas till det militära försvaret utan omfatta också civilt försvaret och det psykologiska försvaret. Arbetsuppgif-

terna bör i stort omfatta att medverka i strukturrationaliseringen av försvaret, att samordna övrig rationaliseringsverksamhet och att ge försvarets myndigheter stöd och råd i deras interna rationaliseringsarbete. I uppgifterna bör vidare ingå att i fråga om byggnadsplanering m. m. sköta de funktioner som nu vilar på statskontoret, att vara sammanhållande för utbildningen av försvarets personal på rationaliseringsområdet och att sammanställa viss intern statistik. Sakrevisionell verksamhet, som enligt militära rationaliseringsutredningen också borde ingå, anses däremot inte vara en uppgift för rationaliseringsorganet.

Beträffande organisationen har följande alternativ granskats.

1. Fristående myndighet.
2. Samordning med planerings- och systemanalytisk verksamhet genom att sammanföra statskontorets militära enhet och vissa enheter i de centrala staberna, civilförsvarsstyrelsen och försvarets forskningsanstalt.
3. Anknytning till statskontoret.
4. Anknytning till försvarets civilförvaltning.

Av dessa alternativ förordas det första och som följd härav föreslås att ett försvarets rationaliseringsinstitut organiseras den 1 juli 1968. För institutet beräknas ett behov av 49 tjänster. Av dessa avses en för överdirektör och chef för institutet. I samband med institutets tillkomst förutsätts statskontorets militära enhet upphöra.

Beträffande uppgiftsfördelningen mellan statskontoret och rationaliseringsinstitutet framhålls i promemorian att institutets tillkomst inte rubbar statskontorets ställning som centralt rationaliseringsorgan. I utredningen anges principer för uppgiftsfördelningen i fråga om ADB, utbildning av rationaliseringspersonal, rådgivning i kontorstekniska frågor och lokalplanering m. m.

Uppgiftsfördelningen mellan institutet och försvarets myndigheter innebär att institutet driver större rationaliseringsundersökningar och i övrigt har samordnande och rådgivande uppgifter, medan myndigheterna svarar för sin interna rationalisering, eventuellt med institutets medverkan och stöd. De centrala myndigheterna förutsätts därför ha egna resurser för rationalisering. Vissa provisoriska förstärkningar föreslås vid försvarsstaben, flygstaben och fortifikationsförvaltningen. Regionala och lokala myndigheter förutsätts inte ha behov av egna rationaliseringsorgan.

Kostnaderna för rationaliseringsinstitutet beräknas budgetåret 1968/69 till 5 milj. kr.

Vid remissbehandlingen av departementspromemorian har flertalet myndigheter fortfarande ställt sig avvisande till tanken på ett fristående rationaliseringsorgan för försvaret. I allmänhet föreslår man att de centrala rationaliseringsresurserna också i fortsättningen skall hållas samman inom statskontoret. I några fall uttalas att om försvarsdepartementets resurser för ledning av rationaliseringsarbetet har visat sig otillräckliga, så bör

detta leda till att dessa resurser förstärks och inte till att ett nytt verk inrättas. Denna uppfattning har förts fram av bl. a. överbefälhavaren och försvarskostnadsutredningen.

Bland de remissinstanser som tillstyrker förslaget eller lämnar det utan erinran finns statskontoret, riksrevisionsverket, TCO-S och LO. Statskontoret som tidigare avvisade militära rationaliseringsutredningens förslag anser numera, att frågorna om gränsdragningen mellan det föreslagna rationaliseringsinstitutet och övriga myndigheter har lösts på ett i stort sett tillfredsställande sätt. Riksrevisionsverket framhåller bl. a. att den väntade utvecklingen på rationaliseringsområdet inom såväl försvaret som den civila statsförvaltningen motiverar att försvarets rationaliseringsresurser organisatoriskt förläggs utanför statskontoret.

För egen del vill jag till en början beröra ledningen av rationaliseringsverksamheten. I prop. 1966: 110 (s. 93) uttalade jag att inriktning och prioritering av mer betydelsefulla insatser på rationaliseringsområdet måste vara en uppgift för de politiskt ansvariga organen. Detta är givetvis inte något speciellt för rationaliseringsområdet utan gäller den statliga verksamheten i dess helhet. Jag vill här hänvisa till vad föredraganden anförde om arbetsfördelningen mellan regeringen och verken i prop. 1965: 65 (s. 9). Med utgångspunkt i att regeringens beslut fortfarande skall fattas av Kungl. Maj:t i statsrådet angavs där att den löpande förvaltningen i huvudsak är en uppgift för verken, medan arbetet med samordning, planering i stora drag och utformande av viktigare riktlinjer vilar på departementen. Med denna uppdelning fann föredraganden vidare att arbetet med att samla in underlag för regeringens beslut väsentligen måste ske utanför departementen. Överförd till rationaliseringsområdet innebär denna uppgiftsfördelning, att verken vart och ett på sitt område svarar för att de genom intern rationalisering uppnår ett effektivt utnyttjande av de resurser som ställs till deras förfogande, medan regeringen har att ange mål och avdela resurser för myndigheternas verksamhet och därigenom ytterst svarar för strukturrationaliseringen.

Det kan alltså enligt min mening slås fast att ansvaret för mera vittsyftande rationaliseringsåtgärder inom försvaret vilar på Kungl. Maj:t. Beredningen av dessa frågor sker i försvarsdepartementet men som jag redan har anfört måste föregående utredningsarbete, med hittills tillämpade principer för departementsorganisationen, i huvudsak göras utanför departementet. Jag kan därför inte biträda den av vissa remissinstanser framförda uppfattningen att frågan om förstärkning av resurserna för rationaliseringsarbetet bör lösas genom en utökning av försvarsdepartementets planerings- och budgetsekretariat. Utredningsarbetet och insamlandet av data och annat beslutsunderlag kan ske genom kommittéer, utredningar och fackmyndigheter. Uppgifterna är emellertid så omfattande att det därutöver behövs särskilda resurser och dessa bör, som jag uttalade i prop. 1966: 110

(s. 93), hållas skilda från de resurser som för motsvarande ändamål disponeras för statsförvaltningen i övrigt. Jag kommer därmed över till frågan hur dessa särskilda resurser lämpligen bör placeras in i organisationen.

I samband med den nya utredningen har fyra olika *o r g a n i s a t i o n s* *a l t e r n a t i v* övervägts, av vilka två i enlighet med direktiven innebär en anknytning till befintliga organ inom försvaret. Vid valet mellan alternativen bör man enligt min mening i första hand granska och försöka tillgodose behovet av samverkan mellan rationalisering och annan verksamhet. I båda de utredningar som nu har gjorts har man pekat på det nära sambandet mellan försvarets rationaliseringsverksamhet och rationaliseringen inom statsförvaltningen i övrigt. Flertalet remissinstanser anser att detta samband bör tillmätas avgörande betydelse och de förordar därför en anknytning till statskontoret. För egen del kan jag inte ansluta mig till den uppfattningen utan anser i likhet med riksrevisionsverket att samverkan *inom* försvaret mellan rationalisering och annan verksamhet, bl. a. planering, måste väga tyngre och därför vara avgörande. Jag är därför inte beredd att tillstyrka en fortsatt anknytning till statskontoret utan förordar en lösning som innebär att rationaliseringsresurserna hålls samman inom försvarets organisation.

Det är av största vikt att de resurser som avdelas för försvaret utnyttjas optimalt. Ett kraftfullt och målmedvetet rationaliseringsarbete är ett av medlen att nå detta mål. Arbetet måste bedrivas i nära samverkan med departementet. Detta krav får ökad tyngd i ett läge då en stegring av rationaliseringstakten måste anses särskilt angelägen. Också med utgångspunkt i dessa förhållanden anser jag mig alltså kunna konstatera att försvaret bör disponera ett rationaliseringsorgan inom sin egen organisation.

Det alternativ som innebär en sammankoppling av de centrala rationaliseringsresurserna med vissa enheter för planering m. m. i de centrala stäbarna, civilförsvarsstyrelsen och försvarets forskningsanstalt skulle medföra ett kraftigt ingrepp i den relativt nyligen fastställda organisationen av krigsmaktens högsta ledning. En sådan lösning bör därför inte komma i fråga. Det slutliga valet står alltså mellan alternativen fristående verk och anknytning till försvarets civilförvaltning.

För en anknytning till civilförvaltningen talar bl. a. den omständigheten att man med detta alternativ undviker att inrätta ytterligare ett fristående verk. Vidare kan man sannolikt räkna med vissa personalbesparingar, om de centrala rationaliseringsresurserna förs samman med en redan befintlig myndighet. Civilförvaltningens framtida uppgifter i övrigt är emellertid f. n. något svåra att bedöma. Dess ställning och organisation kan bl. a. bli påverkade av försvarskostnadsutredningens kommande förslag och pågående arbete på att införa programbudget för försvarsdepartementets verksamhetsområde. Det kan därför inte f. n. bedömas om och på vilket sätt civilförvaltningens övriga uppgifter skulle kunna samordnas med uppgifterna

på rationaliseringsområdet. Så länge integrationsmöjligheterna ännu är svåra att överblicka, bör man enligt min mening behålla handlingsfriheten och därigenom hålla möjligheten öppen att på längre sikt nå en riktig lösning av samordningsfrågan. Med hänsyn härtill anser jag att alternativet med ett fristående verk i nuvarande läge representerar den enda praktiskt genomförbara lösningen. I enlighet med utredningsförslaget förordar jag därför att ett särskilt verk, försvarets rationaliseringsinstitut, inrättas fr. o. m. den 1 juli 1968. I samband därmed bör statskontorets militära enhet upphöra.

A r b e t s o m r å d e t för rationaliseringsinstitutet bör i princip omfatta försvarsdepartementets verksamhetsområde, dvs. även civilförsvaret och det psykologiska försvaret.

Mot de i departementspromemorian föreslagna **a r b e t s u p p g i f t e r n a** för institutet har jag i stort sett inte något att erinra. Institutets huvuduppgifter bör alltså vara att på Kungl. Maj:ts uppdrag medverka i struktur-rationaliseringen och att i övrigt samordna rationaliseringsverksamheten inom försvaret. I uppgifterna bör vidare ingå lokalplanering, viss utbildningsverksamhet och statistikproduktion. Remissmyndigheterna har i detta sammanhang tagit upp vissa detaljer, bl. a. frågan om en plan för rationaliseringsverksamheten. Dessa frågor behöver inte underställas riksdagen utan kan avgöras av Kungl. Maj:t. Jag förutsätter dock att planer för institutets verksamhet görs upp i samarbete med berörda myndigheter.

G r ä n s d r a g n i n g e n m o t a n d r a m y n d i g h e t e r var en av de frågor där stark kritik uttalades vid remissbehandlingen av militära rationaliseringsutredningens förslag. Statskontoret som tidigare krävde en rad preciseringar i detta hänseende anser att det nu framlagda förslaget är i stort sett tillfredsställande. Själv anser jag också att frågan nu har fått en godtagbar lösning. Jag räknar därför med att gränsdragningsproblemen i allt väsentligt skall kunna lösas enligt de riktlinjer som har redovisats i departementspromemorian. Samtidigt vill jag understryka att det viktigaste i sammanhanget inte är att verksamheten regleras instruktionsmässigt utan att ett förtroendefullt samarbete etableras mellan rationaliseringsinstitutet och andra berörda myndigheter.

Rationaliseringsinstitutet kommer till stor del att få sina uppgifter i form av uppdrag från Kungl. Maj:t. Detta och institutets uppgifter i övrigt förutsätter enligt min mening att institutet får en oberoende ställning i förhållande till försvarets övriga myndigheter. Till skillnad från vad som i allmänhet gäller för förvaltningar och verk inom det militära försvaret bör därför överbefälhavaren och försvarsgrenscheferna inte ges någon direktiv- eller anvisningsrätt gentemot rationaliseringsinstitutet. Någon sådan rätt påkallas inte i detta fall av dessa chefers ansvar inför Kungl. Maj:t i vissa andra hänseenden. Däremot bör försvarets myndigheter vara skyldiga att

i vissa frågor hänvända sig till institutet. Dessa frågor kan regleras av Kungl. Maj:t.

Jag går härefter över till *organisationsfrågorna* och tar därvid först upp frågan om rationaliseringsinstitutets ledning. I utredningen föreslås att verkschefen ensam skall svara för ledningen av verksamheten. Vid remissbehandlingen har man från flera håll gjort invändningar mot detta förslag och med olika moliveringar fört fram uppfattningen att institutet bör ledas av en styrelse. Vid min egen bedömning av frågan har jag funnit att det måste anses synnerligen angeläget att man lämnar en omfattande insyn i försvarets rationaliseringsverksamhet, inte minst med tanke på att den ofta omfattar åtgärder av stor ekonomisk räckvidd. Jag anser det vidare uppenbart att institutets verksamhet kan tillföras värdefulla synpunkter genom en styrelse som representerar olika sektorer av vårt samhälle. Jag ansluter mig därför till uppfattningen att institutet bör ledas av en styrelse och under denna av en verkschef, som samtidigt är ledamot av styrelsen. För att begränsa antalet organ inom rationaliseringsområdet bör samtidigt den nuvarande planerings- och rationaliseringsdelegationen upphöra. Styrelsen bör omfatta såväl fack- som lekmannarepresentanter. Föreskrifter om styrelsens sammansättning kan Kungl. Maj:t meddela.

Beträffande rationaliseringsinstitutets interna organisation ansluter jag mig till uppfattningen att den smidigt och utan omgång bör kunna anpassas efter uppkommande variationer i arbetets inriktning och omfattning. Någon bestämd uppdelning på avdelningar eller andra enheter bör därför inte fastställas. Den närmare fördelningen av aktuella arbetsuppgifter bör bestämmas av verkschefen.

Personalbehovet för institutet beräknar jag till 48 tjänster. För verkschefen bör inrättas en tjänst för överdirektör i Cp 4. Mot löneställningen för verkschefstjänsten har berörda personalorganisationer förklarat sig inte ha något att erinra. Medel bör vidare beräknas för följande tjänster, nämligen tio för organisationsdirektörer och 25 för övriga civila handläggande tjänstemän, varav en administrativ chef, sex för militära tjänstemän samt sex för assistenter och biträden. Med hänsyn till vad statskontoret har anfört beträffande behovet av personal för telefonväxel och budtjänst m. m. föreslår jag slutligen att medel beräknas för dessa ändamål.

Tjänsterna för militär personal bör vara ordinarie med förordnande t. v. Vid behov bör militär tjänst få utnyttjas för att arvodesanställa pensionsavgången officer. Övriga tjänster bör inrättas som extra ordinarie.

Frågan om avtalsbara anställnings- och arbetsvillkor för personalen vid institutet — med undantag av verkschefen — torde få lösas efter förhandlingar mellan statens avtalsverk och berörda personalorganisationer. Jag avser därför att ge avtalsverket i uppdrag att förhandla om dessa villkor på grundval av vad jag har föreslagit i denna proposition och i ett organisa-

tionsunderlag som i detta syfte har upprättats inom försvarsdepartementet.

Som jag tidigare har anfört, bör statskontorets militära enhet upphöra, när rationaliseringsinstitutet inrättas. Konsekvenserna härav beträffande statskontorets tjänster m. m. redovisas i annat sammanhang av chefen för finansdepartementet.

Med den kompetensfördelning jag har föreslagit i det föregående mellan rationaliseringsinstitutet och övriga myndigheter inom försvaret kommer ansvaret för den interna rationaliseringen att vila på de enskilda myndigheterna. Krigsmaktens centrala staber och förvaltningar måste därför ha tillgång till egna resurser för detta ändamål. Vid regionala och lokala organ föreligger däremot enligt min mening inte något behov av sådana resurser.

Behovet av interna rationaliseringsresurser för värnpliktsverket har tillgodosetts i det organisationsförslag som har lagts fram i prop. 1968:34. Motsvarande behov för de tygförvaltande verken bör prövas i samband med ställningstagandet till materieförvaltningsutredningens förslag. Beträffande försvarsstaben, försvarsgrensstaberna, försvarets sjukvårdsstyrelse och fortifikationsförvaltningen bör rationaliseringsinstitutet få i uppdrag att göra upp förslag till organisation av interna rationaliseringsenheter. Personalbehoven bör därvid i princip tillgodoses inom nuvarande personalram för dessa myndigheter. I avvaktan på resultatet av rationaliseringsinstitutets undersökningar bör försvarsstaben och fortifikationsförvaltningen tilldelas provisoriska rationaliseringsresurser. Jag föreslår därför att medel beräknas för detta ändamål.

Beträffande *k o s t n a d e r n a* för rationaliseringsinstitutet vill jag erinra om att Kungl. Maj:t i prop. 1968:1 (bil. 6 s. 19) har föreslagit riksdagen att, i avbidan på denna proposition, för budgetåret 1968/69 till Rationaliseringsförsök beräkna ett reservationsanslag av 2,2 milj. kr.

I utredningen har föreslagits att medel för rationaliseringsinstitutet skall anvisas under ett reservationsanslag. Jag biträder detta förslag. Med hänsyn till att frågan om redovisningen av de statsanställdas pensionskostnader ännu inte har lösts, bör dock t. v. budgetårsvis anges en ram för anställande av personal inom institutet. För nästa budgetår bör denna bestämmas till ca 2,5 milj. kr. Dessa medel bör enligt institutets bestämmande kunna användas för att anställa expertis och konsulter i stället för innehavare av fasta tjänster. För nästa budgetår beräknar jag vidare ca 1,4 milj. kr. till expertis. Häri ingår medel för de provisorier jag tidigare har föreslagit vid försvarsstaben och fortifikationsförvaltningen. För omkostnader beräknar jag ca 1,1 milj. kr., varav ca 200 000 kr. för reseersättningar, ca 400 000 kr. för datamaskiner och ca 500 000 kr. för expenser.

Utgifterna för rationaliseringsinstitutet under budgetåret 1968/69 beräknas sålunda till sammanlagt 5 milj. kr. Därav motsvarar ca 2,8 milj. kr., inklusive pris- och lönestegringar, utgifter som f. n. bekostas från anslag under sjunde huvudtiteln. Utgifterna för del militära försvaret bör ökas

med detta belopp. Jag återkommer med förslag härom i annat sammanhang.

Reservationsanslaget för institutets verksamhet bör benämnas Försvarets rationaliseringsinstitut och föras upp under rubriken Institutioner m. m. under riksstatens fjärde huvudtitel. Samtidigt kan reservationsanslaget Rationaliseringsförsök utgå ur riksstaten.

Utöver de medel som beräknas för rationaliseringsinstitutets verksamhet räknar jag med att materiel- och underhållsanslag också i fortsättningen i viss utsträckning skall kunna utnyttjas för rationaliseringsverksamhet. Förutsättningen härför bör vara att åtgärderna syftar till att förbättra den verksamhet som normalt bekostas från dessa anslag. Kungl. Maj:t kan besluta om här avsedda åtgärder.

I likhet med utredningen räknar jag med att rationaliseringsinstitutets lokalbehov t. v. skall kunna lösas genom att man tar i anspråk de lokaler som nu utnyttjas av statskontorets militära enhet.

Vissa övergångsåtgärder torde bli nödvändiga i samband med rationaliseringsinstitutets tillkomst, när det gäller att avveckla det personalöverskott som eventuellt kan uppstå i statskontoret när den militära enheten dras in. Närmare förslag i dessa hänseenden kommer att läggas fram av chefen för finansdepartementet.

Under återopande av det anförda hemställer jag, att Kungl. Maj:t föreslår riksdagen att

- a) godkänna de riktlinjer som jag har gett för organisation m. m. av försvarets rationaliseringsverksamhet,
- b) besluta att ett centralt verk för försvarets rationaliseringsverksamhet, benämnt försvarets rationaliseringsinstitut, skall inrättas den 1 juli 1968,
- c) bemyndiga Kungl. Maj:t att vid försvarets rationaliseringsinstitut inrätta en tjänst för överdirektör i Cp 4,
- d) till *Försvarets rationaliseringsinstitut* för budgetåret 1968/69 under riksstatens fjärde huvudtitel anvisa ett reservationsanslag av 5 000 000 kr.

Med bifall till vad föredraganden sålunda med instämmande av statsrådets övriga ledamöter hemställt förordnar Hans Maj:t Konungen att till riksdagen skall avlätas proposition av den lydelse bilaga till detta protokoll utvisar.

Ur protokollet:

Britta Gyllensten